Samlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 97 1976

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1977

Pierre-Daniel Huet

1600-talskomparatist om romanens ursprung

Av INGEMAR ALGULIN

När madame de La Fayettes roman *Zayde, histoire espagnole* utkom år 1670 i Paris – med de Segrais som på titelbladet angiven författare – var den försedd med ett drygt 60 sidor långt förord: »un Traitté de l'origine des Romans, par Monsieur Huet». »Monsieur Huet» var den lärde humanisten, Sverigeresenären och sedermera biskopen i Avranches Pierre-Daniel Huet (1630–1721). Hans förord skulle senare utges som en självständig, omarbetad och utvidgad skrift, och denna *Traité de l'Origine des Romans* trycktes under lång tid framåt i ett stort antal upplagor[1] och översattes till flera främmande språk, bl. a. latin (1683), engelska (1672, 1715) och tyska (1682).[2]

Att denna lilla avhandling – som väl måste betecknas som en av romanteorins få stora best-sellers – haft betydelse för samtiden och i ett vidare litteraturhistoriskt sammanhang, har av forskningen betonats i olika hög grad. Max Ludwig Wolf kunde redan i en avhandling från 1911 konstatera att Huet för romanteorin var den klassiske författaren på samma sätt som Scaliger var det för de efterföljande generationerna på den allmänna poetikens område.[3] Rafael Koskimies' *Theorie des Romans* (1935) avfärdar den flyktigt,[4] liksom Henri Coulet i *Le Roman jusqu'à la Révolution* (1967), som betraktar den som ett anakronistiskt monument över en redan vid dess tillkomsttid passerad romanform.[5] Men för en modern forskningsinriktning, som specialiserat sig på romanens utveckling och teori före vad Ian Watt kallat »the rise of the novel» i England i början av 1700-talet, framträder *Traités* betydelse som odiskutabel, om än inte epokgörande.[6]

---

[1] Bibliothèque Nationales katalog noterar en åttonde edition 1711. Sammanlagda antalet upplagor torde vara 14. – Enligt Huets egen uppgift skrevs romanavhandlingen redan 1666 på inrådan av de Segrais, se Huet, *Commentarius de rebus ad eum pertinentibus.* Amsterdam 1718, sid. 255.

[2] Tysk översättning i Eberhard Guerner Happel, *Der Insulanische Mandorell* .... Buch 3. Kap. 3–8: Mandorell hält einen schönen discours von dem Uhrsprung der Romanen. Hamburg och Frankfurt 1682.

[3] Max Ludwig Wolf, *Geschichte der Romantheorie, mit besonderer Berücksichtigung der deutschen Verhältnisse.* Nürnberg 1915, sid. 50.

[4] Rafael Koskimies, *Theorie des Romans.* Helsingfors 1935, sid. 79f. och 141.

[5] Henri Coulet *Le roman jusqu'à la Révolution.* Tome I. Paris 1967, sid. 18, 181, 216.

[6] Se framför allt Walter F. Greiner, *Studien zur Entstehung der englischen Romantheorie an der Wende zum 18. Jahrhundert.* Tübingen 1969, som ägnar Huets skrift i dess engelska översättning från 1715 en grundlig genomgång i ett helt kapitel (sid. 75–132). Se också Diana Spearman, *The novel and society.* London 1966, sid. 36, och Wolfgang G. Deppe, *History versus Romance. Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte und zum Verständnis der Literaturtheorie Henry Fieldings.* Münster 1965, sid. 15 och 44.

Huets primära syfte med sin *Traité* var att skriva en apologi över den samtida romanen; detta var helt i enlighet med vad som kan kallas 1600-talets romanteori, som i allmänhet utformas till ett *pro* eller ett *contra* i förhållande till den ännu inte i poetiken kanoniserade genren. Han bygger upp denna apologi från grunden med en systematiserad romanteori på den aristoteliska poetikens byggstenar. Detta företag var i och för sig inte något omvälvande nytt; så hade exempelvis Georges de Scudéry 1641 i förordet till sin syster författarinnans roman *Ibrahim ou l'illustre Bassa* skisserat en klassicistisk romanpoetik; Huet omnämner denna roman i sin avhandling. Huets originalitet ligger i att han kombinerade sin romanteori med ett utkast till en romanhistorik.[7]

Som sin uppgift såg Huet för det första att bevisa att romanen var en självständig genre, värd en egen plats i den allmänna poetiken. Han hade därvidlag varken Aristoteles eller senrenässansens klassicerande teoretiker att falla tillbaka på – men väl den aristoteliska definitionsmetodiken. Han avgränsar därigenom romanen dels från eposet, dels från versromanen, men också från »les Fables», varmed han menar mytiska berättelser och sagor, och från den sanna berättelsen. Romanen är för Huet en prosaberättelse, fiktiv inom ramen för det sannolika (la vrai-semblance), med kärleken som huvudmotiv, skriven med konstfullhet under ett klassicistiskt iakttagande av vissa regler:

> Je dis, des histoires feintes, pour les distinguer des histoires véritables. J'ajouste, d'aventures amoureuses, parce que l'amour doit estre le principal sujet du Roman. Il faut qu'elles soient écrites en prose, pour estre conformes à l'usage de ce siecle. Il faut qu'elles soient écrites avec art, & sous de certaines regles; autrement ce sera un amas confus, sans ordre & sans beauté.[8]

Beträffande romanens sociala funktion föll Huet tillbaka på den horatianska *utile dulci*-formeln; romanen skulle leda till »le divertissement du lecteur», »l'instruction de l'esprit, & la correction des mœurs».[9]

För det andra var det Huets målsättning att demonstrera romangenrens anor i antiken för att därmed starkare kunna motivera dess plats bredvid de etablerade genrerna i den allmänna poetiken. Liksom eposet, tragedin osv. hade även romanen ett antikt förflutet, och med detta ädla ursprung var dess burskap i poetiken garanterad. Huet behandlar ganska omsorgsfullt den antika romanen och uppehåller sig särskilt vid Heliodoros' *Theagenes och Chariklea.* Intressant är – jag skall återkomma till detta – vilken betydelsefull roll han tillmäter romanens förantika, orientaliska källor. Vidare behand-

---

[7] Greiner, a. a., sid. 85 f., även n. 29 a.

[8] Pierre-Daniel Huet, *Traité de l'origine des romans.* 7:me éd. Paris 1693, sid. 7. Citaten från Huet är genomgående från denna upplaga. Om sammanhanget så kräver, t. ex. av kronologiska skäl, görs en jämförelse med den magrare originaltexten i *Zayde.* Paris 1670. Moderna utgåvor av romanavhandlingen i Arend Kok (ed.), Pierre-Daniel Huet, *Traité de l'origine des romans* (Amsterdam 1942) och Pierre-Daniel Huet, *Traité de l'origine des romans.* Faksimiledrucke nach der Erstausgabe von 1670 und der Happelschen Übersetzung von 1682. Stuttgart 1966).

[9] Huet, *Traité* ..., sid. 8.

lar han romanens återkomst under medeltiden; enligt Huets uppfattning pånyttföddes romanen i Provence på 1000-talet. Han följer dess utveckling fram till sin egen samtid och behandlar bland annat Cervantes och den spanska romanen, om än ytterst kortfattat. Som en kulmination inom romanens utveckling ser han den samtida franska romanen från Honoré d'Urfé till *Zaydes* författare.

Detta är i korthet Huets syn på romanen. Jag skall emellertid inte uppehålla mig längre vid den utan hänvisar till Walter F. Greiners i not 6 omnämnda undersökning för en fylligare redogörlse. Min avsikt är i stället att peka på att Huet i sin romanhistorik utvecklar intressanta metodiska grepp ur historisk synvinkel. Dessa kan beskrivas som en ansats till en historisk-komparativ metodik på induktiv grund, och enligt min mening är Huets metodik och dess bakgrund av ett visst allmänt intresse som exempel på primära försök till en litteraturforskning i ny bemärkelse under 1600-talet. Forskningen har, så vitt jag kunnat se, inte närmare observerat dessa sidor av Huets romanavhandling. I efterordet till faksimiltrycket av förstautgåvan av *Traité de l'origine des romans,* utgivet i Stuttgart 1966, har emellertid Hans Hinterhäuser helt kortfattat pekat på dess »positivistiska» drag beträffande exempelvis källkritik och attribution. Särskilt accentuerar han Huets skarpsinne när det gäller attributionen av romanen *Du vray et parfait amour* (sid. 21). Däremot berör han inte alls Huets komparativa metod och dess bakgrund, som enligt min mening är den mest intressanta aspekten. Inte heller Robert S. Mayo i sin *Herder and the Beginnings of Comparative Literature* (Chapel Hill 1969) observerar Huets romanavhandling annat än för ett begränsat detaljinflytande på Morhofs *Unterricht von der Teutschen Sprache und Poesie* (sid. 70); till detta finns det anledning att återkomma senare i uppsatsen.

Innan vi närgranskar Huets tillvägagångssätt, måste vi, för att närmare kunna precisera dess karaktär, redogöra för några olika principer, efter vilka den litterära komparationen kan utföras. Det kan för det första vara fråga om en *kvalitativ komparation.* Vid en sådan jämföres litterära enheter (»grepp», verk, författarskap, genrer, nationallitteraturer m. m.), utifrån vissa värdekriterier, som är beroende av religiös, politisk eller estetisk åskådning. För det andra kan det vara fråga om en *deskriptiv komparation,* varvid jämförelsen bygger på en beskrivningsmodell, som i allmänhet relationellt söker avgränsa de aktuella enheterna från varandra (exempelvis genre från genre). Den deskriptiva komparationen kan mycket väl förenas med den kvalitativa. Slutligen kan man tala om en *genetisk komparation,* som utgår från en föreställning om ett faktiskt samband mellan litterära enheter i form av ett mer eller mindre medvetet inflytande av transformativ eller katalyserande karaktär. Det är denna typ av komparation som ligger till grund för en koherent, på litterär utveckling konstituerad litteraturhistoriesyn. Den genetiska komparationen kan samordnas likaväl med den deskriptiva, varav den är naturligen beroende, som med den kvalitativa.

Historiskt sett har naturligtvis dessa metodiska grepp förekommit långt

före vad vi kan kalla modern litterär komparatism. Aristoteles' poetik bygger på deskriptiva komparationer, t. ex. vid genrebestämningarna, men också på kvalitativa komparationer konstituerade på en normativ estetisk grund. Den klassicerande estetiken från och med senrenässansen och framåt använder från sina aristoteliska utgångspunkter i hög grad dessa typer av komparation.

Med den genetiska komparationen förhåller det sig emellertid mer komplicerat. Någon utpräglad litteraturhistorisk uppfattning har som bekant inte Aristoteles i sin poetik, även om han exempelvis noggrant noterar tragedins och komediens upprinnelse i rituella kulthandlingar och kortfattat talar om tragedins gradvisa utveckling till dess naturliga form. I den klassicistiska estetikens doktrin om imitationen, dvs. den del av doktrinen som gäller imitation av antika författare, ligger emellertid den genetiska komparationen implicerad på ett mycket speciellt sätt, skilt från senare tiders föreställningar om påverkan och inflytande. Principerna för litterär imitation varierade under 1500- och 1600-talen mycket kraftigt alltifrån en mer slavisk efterbildning av antika mönster, ett rent kopierande, till en friare efterbildning, som inriktades på idéer och anda mer än ord och stil. Denna senare inriktning dominerade fransk-klassicismens hållning under dess kulmination, så exempelvis hos Boileau och La Fontaine.[1] Den imiterande diktaren arbetar utifrån kvalitativa premisser i en medveten strävan att nå ett ideal, mer eller mindre förverkligat av de antika författarna, som under alla omständigheter presterade bättre, förebildliga resultat. Imitationen kunde av läsaren och kritikern bedömas kvalitativt i relation till den efterbildade modellen. Intimt förknippad med principen om efterbildning av »de gamle» är den andra och övergripande delen av imitationstesen: att imitera naturen, att återge människans natur som antogs vara oföränderlig genom alla tider. Enligt doktrinen är konsten imitation av naturen, och naturen imiteras – enligt en tankegång emanerande från Scaliger – bäst genom att imitera antika författare, eftersom de förstod konsten att imitera naturen bättre än senare tiders diktare.[2] Man kan alltså säga att imitationstesen avgränsades från två håll, dels genom föreställningen om den oföränderliga naturen, dels genom föreställningen om genrens ideala form, varifrån den visserligen kunde deklinera men inte vidareutvecklas.

Det står ändå klart att den klassicistiska imitationsprincipen innehåller ett frö till en genetisk komparatism byggd på föreställningen om en koherent historisk utveckling genom ständiga transformationer och innovationer. Så snart den sammanhållande grunden, dvs. föreställningarna om människans oföränderliga natur och genrens ideala form, eroderat, är fältet fritt för en historicerande syn, som beskriver relationen mellan kronologiskt separata verk i termer som originalitet eller påverkan, oberoende eller inflytande, utveckling eller stagnation etc. En sådan erosion inträffar under 1700-talet, men den är starkt märkbar redan i slutet av 1600-talet i »la querelle des Anciens

---

[1] Se René Bray, *La Formation de la Doctrine Classique en France.* Paris 1927, sid. 162–170.

[2] Bray, a. a., sid. 170f.

et des Modernes», i den »modernitet» som då oppositionellt vände sig mot klassicitetens mer ortodoxa företrädare och som i sin tur utgör en kulmination på tendenser med anor långt tillbaka i renässansen.

Det är i ett brytningsskede som Pierre-Daniel Huet framträder med sin avhandling om romanens ursprung. Han är mycket tydligt förankrad i de klassicistiska doktrinerna, som framgår av själva romanteorin. Det är kvalitativa och deskriptiva komparationer som dominerar hans framställning. Men när han utvecklar sin romanhistorik, får jämförelserna en klar karaktär av transformativt genetisk komparation byggd på en föreställning om kausalitet i det litterära utvecklingsförloppet och därmed en ökad känsla av relativism i historikerns attityd till sitt material. Med stor sannolikhet har denna historiska komparatism – tillika med andra från klassicismens kritiska praxis avvikande drag – möjliggjorts genom att det just är romanen som behandlas, en genre som saknade hemortsrätt i den klassiska poetiken, i vilken dess ideala form till skillnad mot de stora genrerena epos och tragedi aldrig teoretiskt konstituerats. Men som vi ska se i fortsättningen, kan också Huets bakgrund ge en tidsbetingad förklaring till den metodiska karaktären.

Låt oss efter detta explikativa mellanspel närmare se efter hur Huet går till väga. Som omnämnts i det föregående, förlägger han inledningsvis romanens källor till skilda orientaliska folk: egyptier, araber, perser, syrier m. fl.[3] När han skall skildra hur romankonsten överförts från dessa till greker och romare och vidare till hans egen samtid, formulerar han en inledande övergång, som lyder på följande sätt:

> Mais il ne suffit pas d'avoir découvert la source des Romans: il faut voir par quel chemins ils se sont répandus dans la Grece, & dans l'Italie; & s'ils ont passé de là jusqu'à nous, ou si nous les tenons d'ailleurs.[4]

Det är en verklig litteraturhistoriker, en äkta komparatist, som talar här. Det är med denna historiskt-genetiska målsättning han i fortsättningen söker teckna en bild av romangenren och dess utveckling i den västerländska litteraturen.

Huet behandlar i det följande en lång rad antika romanförfattare. Relationerna mellan deras verk betecknar han med termer som mycket väl håller sig inom den klassicistiska doktrinens ram: imitera, modell, kopia, etc., men just genom den genrehistoriska målsättningen kan man se hur imitationsprincipen fungerar som ett redskap att beskriva de transformationella processerna i romanens utveckling. Detta har inte uteslutit kvalitativa resonemang kring imitationen; de är mycket talrika och tjänar i själva verket den nya relativismen. Inte heller har han övergivit tanken på att också romanen som genre har en ideal form; hans romandefinition inbegriper ju vissa regler, som vi redan sett. Den som enligt Huets uppfattning närmast motsvarar denna ideala form är Heliodoros i *Theagenes och Chariklea.* Å andra sidan kan han skarpt kritisera denne för hans överlastade, affekterade, dekadenta stil, som ju

[3] Huet, *Traité* ..., sid. 14 f.

[4] Ibid., sid. 44 f.

helt stod i strid med klassicitetens smakkänsla, och när han tillmäter Heliodoros samma betydelse för romankonsten som Homeros för poesin, sker det med en signifikativ inledande reservation, som följer direkt på de kritiska anmärkningarna:

> *Tel qu'il est,* il a servi de modele à tous les faiseurs de Romans, qui l'ont suivi, & on peut dire aussi veritablement qu'ils ont tous puisé à sa source, que l'on a dit que tous les Poëtes ont puisé à celle d'Homère. (Min kurs.)[5]

Denna reservation kan ses som symptomatisk för den situation som klassicisten hamnade i när han konfronterades med romangenren, vars antika mönster inte svarade mot samma högt ställda kvalitetskrav som inom andra genrer, t. ex. eposet, dramat, pastoralen, satiren etc. Och när kvalitetskriterierna börjar svikta, tenderar imitationsprincipen att beteckna kausala samband mellan de olika verken i den genrehistoriska räckan snarare än gemensamma normer.

Genrehistoriska målsättningar i samspel med en vacklande normativ grund öppnar med andra ord portarna för en mer relativistiskt arbetande genetisk komparatism. Ett tydligt tecken på att en sådan process håller på att ske kan man se i det faktum att Huet tenderar att markera graden av sannolikhet när han behandlar relationerna mellan olika verk. Han är inte så mycket intresserad av *hur* imitationen gjorts som *om* den verkligen gjorts. I allmänhet konstaterar han rakt på sak att någon har imiterat eller kopierat någon. Ibland kan han starkare markera övertygelse om att så är fallet, även om han måste arbeta med alternativ, vilkas historiska relationer han inte riktigt kan reda ut: »Le Brancaleoné est *sans doute* une copie de l'Asne de Lucien, ou de celuy d'Apulée.» (Min kurs.)[6] Han följer strax efter detta linjen vidare i tiden och kommer till Cervantes med en likartad sannolikhetsmarkering: »C'est aussi *apparemment* sur le mesme modèle que Miquel de Cervantes a formé les aventures, qui sont rapportées dans le Colloque de Scipion & de Bergance, chiens de l'Hospital de Valladolid.» (Min kurs.)[7] På detta sätt får Huet en specifik tradition inom romangenren att växa fram på sannolikhetsgrunder. Bruket av uttryck som »otvivelaktigt» och »uppenbarligen» är ju senare mycket vanligt inom komparativ argumentation och kan betraktas som något av en skötessynd där.

Huets attitud är den komparative spårhundens, försiktigt övervägande om spåren leder rätt. Om Heliodoros' utförliga beskrivningar noterar han följande: »*Il me paroist* qu'il [Heliodoros] a imité celles [descriptions] de Philostrate.» (Min kurs.)[8] Ett sådant uttryck kan han ytterligare förstärka med avseende på sannolikhetsgraden: »*Il me paroist assez croyable,* que Monsieur d'Urfé a pris de luy [Longos] l'idée de ses Pastorales.» (Min kurs.)[9] Ibland kan han distribuera drag i verk eller författarskap på olika impulskällor, så

---

[5] Ibid., sid. 62.
[6] Ibid., sid. 55.
[7] Ibid., sid. 55f.
[8] Ibid., sid. 61f.
[9] Ibid., sid. 108.

exempelvis när det gäller två senantika romanförfattare som Theodoros Prodromos och Eusthatius, om vilka det heter: »[Ils] ont copié Achillés Tatius, plustost qu'ils ne l'ont imité. [– – – Märk den klassicistiska distinktionen!] Ils ont suivi Heliodore d'un peu plus loin, mais toutefois sans le perdre de veuë. Les Pastorales de Longus leur ont aussi quelquefois servi de modele [– – –].»[1]

Huets bevisföring är mycket bristfällig; det är knappast något annat att vänta på ett så embryonalt stadium av den genetiskt komparativa litteraturforskningen. I allmänhet stöder han sig på inre kriterier av mycket enkelt slag. I det närmaste exemplet ovan utgör överensstämmelsen mellan Theodoros Prodromos/Eusthatius och Achilles Tatius romanfigurernas egennamn. Mellan Eusthatius och Longos är det fråga om skildringen av en måltid: »Il semble qu'Eusthatius tient de luy [Longos] cette fine galanterie de faire servir Hysmine à table, & presenter le verre à Hysminias aprés y avoir beu la première, & de le faire boire par le mesme endroit que les levres de sa maitresse ont touché [– – –].»[2] Någon enstaka gång kan han våga sig på en i viss mån mer avancerad argumentation i bevisningen. Så exempelvis när han befinner sig i osäkerhet om den kronologiska ordningen mellan Heliodoros och Achilles Tatius. Dels stöder han sig på en antik källa, Photius, som placerar Heliodoros före Achilles Tatius, dels argumenterar han utifrån en stilskillnad han funnit: Achilles Tatius är »plus recent: ce que la difference du stile semble confirmer.»[3] Av intresse är också att han finner det mycket troligt att d'Urfé hämtat från Longos »l'idée de ses Pastorales». Det synes här vara principen om fri imitation som lett fram till genetiska relationer av mer svårpreciserat slag.

På ett ställe argumenterar Huet utifrån språkkunskapernas betydelse för en litterär överföring från nation till nation; det är komparatistiska argument av renaste vatten. Detta sker när han söker visa att Theodoros Prodromos och Achilles Tatius inte är beroende av Petronius' *Satyricon:*

> Mais je ne l'accuseray pas d'avoir dérobé à Petrone l'invention de ce couteau artificieux, dont Satyrion fait semblant de se tuer. Je n'en accuseray pas non plus Achillés Tatius, de qu'il l'a prise. Les Grecs ne faisoient pas assez de cas de la Langue Latine, pour la vouloir apprendre, & pour lire les livres des Romains.[4]

I detta citat finner vi en föreställning om originalitet och litterär äganderätt som understrykes av de starka uttrycken: accuser, dérober ... l'invention. En sådan attityd tonar fram på många håll i Huets avhandling, där åtminstone plagierandet framstår som moraliskt förkastligt. Beträffande språkkunskapernas betydelse i den komparative forskarens arbete hade Huet en mycket god grund att stå på. Redan 1661 hade han utgivit ett imponerande verk om konsten att översätta, *De interpretatione libri duo.*[5] I detta arbete redovisar han en

---

[1] Ibid., sid. 101 f.
[2] Ibid., sid. 102.
[3] Ibid., sid. 64.
[4] Ibid., sid. 102 f.
[5] Den första upplagan utgiven i Paris 1661. Den upplaga jag konsulterat: Haag 1683.

lång rad olika aspekter på översättandet, bl. a. från litterär synpunkt, och han skriver något av en översättningskonstens historia, dels med utgångspunkt från enskilda översättare, dels med utgångspunkt från språklig tillhörighet. Detta verk utgör onekligen en god bakgrund för den komparativa metodik som han utvecklar i den några år senare skrivna genrehistorien.

I Huets framställning deklinerade romangenren med det sena romerska kejsardömet och de germanska folkvandringarna. Synen på medeltiden som en mörk tid är självskriven i Huets föreställningsvärld. Men också i detta barbari kunde romanen återuppstå, om än i primitiv form. Huet menar, som tidigare nämnts, att romanen pånyttföddes i Provence på 1000-talet. Det framgår att han syftar på prosaversionerna av de höviska romanerna med keltisk motivkrets, t. ex. Tristan- och Lancelot-romanerna; däremot inte romanerna med antikt motiv som Thebe- och Troja-romanerna.[6] Det framgår vidare att Huet som apologet av den samtida romanen söker bemöda sig om att göra en klar distinktion mellan versroman och prosaroman och enbart uppehålla sig vid den senare, även om han av högst naturliga skäl har betydande svårigheter att undvika den medeltida versepikens olika former. Termen »roman» härleder han från det romanska folkspråk som talades i Provence och som han menar användes av berättarna där (»les Conteurs de Provence»).[7] Det står klart att Huet inte räknar med någon förbindelse mellan den senantika romanen och det medeltida franska. Den senare emanerar från de primitiva kulturernas berättartraditioner men utvecklas gradvis i kvalitet inom den franska romankonsten.

Att lokalisera romanens återkomst till franskt territorium är en huvudangelägenhet för Huet. Hans syften visar sig här vara starkt nationalistiska. Han ägnar stort utrymme åt att söka visa att det är fransmännen som lärt italienare och spanjorer att författa romaner. Han föregriper här lustigt nog den senare franska »littérature comparée»-rörelsen, som ju i stor utsträckning ägnat kraft åt att visa vad franska diktare betytt i de övriga europeiska kulturländerna. Men Huet föregriper också i någon mån Taine och dennes teser om den nationella karaktären och miljöns betydelse för litteraturen, när han vinnlägger sig om att söka förklara varför just Frankrike varit en särskilt god grogrund för romanens pånyttfödelse, låt vara att det huvudsakligen sker med hänvisning till mycket schablonartade föreställningar om den franska kulturens preferens för erotik och galanteri.

Särskild intensitet ägnar Huet åt att bevisa att Frankrike lärt Spanien den ädla romankonsten, detta uppenbarligen i känsla av att Spanien i opinionen framstod som det framgångsrikaste av de romanproducerande länderna (»l'Espagne qui a esté si fertile en Romans»).[8] Han polemiserar kraftigt mot dem som sökt beröva Frankrike prioriteten beträffande romanens uppkomst,

---

[6] De medeltida romanerna hade redan före Huet uppmärksammats och uppvärderats av bl. a. Chapelain i *Dialogue de la lecture des vieux romans* (1646), se Huet a. a. 1966, Hinterhäusers Nachwort, sid. 10.

[7] Huet, *Traité* ..., sid. 136.

[8] Ibid., sid. 140.

»la gloire de cette invention»,[9] t. ex. de Saumaise, dvs. Salmasius, som menat att spanjorerna fått romankonsten från araberna, och självaste Cervantes, »un des plus beaux esprits que l'Espagne ait produits»,[1] som genom att ha infört en fiktiv arabisk författare till Don Quijote velat förege att den spanska romanen hade arabiskt ursprung. Huet är mycket väl beredd att tillmäta den arabiska berättarkonsten stor betydelse – därmed pekande på ytterligare en källa till den »moderna» romanen – men däremot inte prioriteten och lärarskapet i relation till de romanska grannländerna: »c'est de nous que l'Italie & l'Espagne [– – –] tiennent l'art de les [romans] composer.»[2] Polemiken är stark i övertygelsen men klen i argumentation och bevisföring. En vag kronologi, en opreciserad verköverensstämmelse och det geografiska närhållet blir huvudargument när han polemiserar mot att den spanska romanen skulle ha arabisk bakgrund: »Mais tout cela est recent en comparaison de nos vieux Romans, qui vray-semblablement en [spansk roman] furent les modeles, comme la conformité des ouvrages, & le voisinage des nations le persuadent.»[3] Men är användningen av argumenten svag, är å andra sidan kriterierna i princip typiskt komparatistiska.

När Huet kommer till 1600-talets franska roman, tätnar från en sida sett det klassicistiska perspektivet på nytt. Han behandlar här huvudsakligen Honoré d'Urfés herderoman *L'Astrée,* som han värderar mycket högt. Föreställningen om romanens ideala form deklareras på nytt när d'Urfés insats preciseras: »Monsieur d'Urfé fut le premier qui tira nos Romans de la barbarie, & les assujetit aux regles [– – –].»[4] Medan nationalisten Huet ivrigt förfäktar att Frankrike har äran av romanens återuppståndelse, rynkar klassicisten Huet på näsan åt barbariet. Å andra sidan tillerkänns *L'Astrée* rangen av romangenrens yppersta mästerverk; den sägs vara »incomparable», »l'ouvrage le plus ingenieux & le plus poli qui eust jamais paru en ce genre, & qui a terni la gloire que la Grece, l'Italie, & l'Espagne s'y estoient acquise».[5] Huet står alltså här på samma ståndpunkt som »les modernes» senare skulle förfäkta, att samtidens författare kan överträffa antikens.

Innan jag går över till att närmare försöka teckna en bakgrund till den historiskt-komparativa syn som tonar fram ur *Traité,* måste jag emellertid peka på en annan form av komparatism, som spelar en betydelsefull roll i avhandlingen. Det är en antropologiskt inriktad komparatism, som med eller oftare utan genetiska intentioner inventerar också andra litteraturer än den västerländska. Vi har redan tidigare sett att Huet anmärkningsvärt nog förlägger romanens egentliga källor till andra kulturområden än det antika Grekland och Rom. Ur ett från vår position sett begränsat och grumligt kunskapsförråd redogör han omsorgsfullt för de gamla egyptiernas berättarkonst och för arabernas och persernas, som han kan uppehålla sig längre och utförligare vid. Men han drar också in indisk berättartradition och till och med kinesisk

[9] Ibid., sid. 141.
[1] Ibid., sid. 146.
[2] Ibid., sid. 140.
[3] Ibid., sid. 148.
[4] Ibid., sid. 188.
[5] Ibid., sid. 188.

och japansk litteratur för att slutligen behandla syriernas, dvs. den hebreiska epiken. Hans litteraturhistoriska perspektiv är med andra ord och modern terminologi helt utomeuropeiskt; det är en litterär kosmopolitism som uppträder ungefär 100 år innan Herder och Goethe börjar spekulera över »världslitteraturen».

Huet inbegriper emellertid inte bara etablerade kulturområden som de orientaliska. Han fångar också in några primitiva kulturer i sitt perspektiv, sedan han konstaterat att såväl barbariska som civiliserade nationer älskar »les inventions romanesques».[6] Amerikas indianer som huroner och irokeser, folken i Florida och framför allt Peru, har sina berättare, och Huet noterar att det är sitt ursprung de primitiva folken söker gestalta i sina mytiska berättelser. Han räknar vidare upp andra områden, vilkas berättarkonst han tycks ha en flyktig kännedom om: Madagaskar, Guinea, Canada. Slutligen kommer han till den fornnordiska epiken, som han uppehåller sig utförligare vid och utan vidare matchar mot den antika mytologin:

> Les anciens habitans de Danemarc, de Suede & de Norvege, se sont fait des origines du moins aussi fabuleuses que celles des Grecs. Ils écrivoient leurs Histoires faites à plaisir en leurs vieux caracteres Runiques, sur de grandes pierres, dont j'ay veu quelques restes en Danemarc. Le divertissement plus ordinaire de leurs festins, estoit de changer en vers rimez le beaux faits de leurs anciens Geants.[7]

Huet berättar vidare om skalderna vid den danske kungens hov, som hade till uppgift att sprida kungens rykte ut över världen, och om de norska kolonisterna som befolkade Island och samlade sina berättelser till vad Huet kallar novellsamlingar och varmed han avser Eddan och Voluspa[!]. Han känner till Sämunds och Snorres Eddaböcker, liksom ett rykte om en äldre edda, en uredda som varit källa för de senare och för Saxo Grammaticus. Hans iver att redovisa vad han vet om fornnordisk litteratur driver honom som synes utanför prosaepikens ramar.[8]

Sina kunskaper om fornnordisk litteratur har Huet förvärvat, som han antyder i citatet ovan, på en resa till Norden, som han företog 1652 tillsammans med den reformerte teologen Samuel Bochart, vilken inbjudits till drottning Kristinas hov. Resan gick över Danmark, liksom återresan, och det är uppenbart att Huet där fått information om de nyligen gjorda fynden av isländska handskrifter och om den primära diskussion om dessa som uppstått bland humanister och fornforskare i Norden. Huet besökte bl. a. det gyttorpska biblioteket i Slesvig och Ole Worms bok- och realiesamling i Köpenhamn, Museum Wormianum.[9] Från en sådan nordisk forskningsmiljö och från kon-

[6] Ibid., sid. 157.

[7] Ibid., sid. 158.

[8] Det är viktigt att notera att texten i *Zayde* är betydligt sparsammare när det gäller det fornnordiska materialet än den senare upplaga jag citerar. Men intentionerna är desamma också i den första versionen. Avsnittet om fornnordisk litteratur utökades kraftigt i den andra upplagan från 1678.

[9] Huet beskriver sin Norden-resa bl. a. i memoarerna, *Commentarius* ... se här särskilt sid. 79 ff. Jfr L. Daae, *Pierre-Daniel Huets Reise i Norden*. Christiania 1872, sid. 60. 9, som dock innehåller en del sakfel och missuppfattningar.

kreta intryck under den nordiska resan härrör de fläktar av 1600-talets götiska intresse som oväntat sveper in i en framställning, vars behandling av romangenren och dess höviska galanteri i övrigt springer direkt fram ur de litterära salongernas aristokratiska Parismiljö.

För den summariska översikten över primitiva kulturers berättarkonst har Huet ett slags narrativ teori, som helt står i strid med klassicitetens imitationsprincip:

> Cette inclination aux fables, qui est commune à tous les hommes, ne leur vient pas par raisonnement, par imitation, ou par coustume: elle leur est naturelle, & a son amorce dans la disposition mesme de leur esprit & de leur ame; car le desir d'apprendre & de savoir est particulier à l'homme, & ne le distingue pas moins des autres animaux, que sa raison.[1]

Angående denna teori finns det inga skäl att tala om historisk-genetisk komparatism. Desto större anledning finns det överraskande nog att beteckna Huets teori som psykologisk, kulturantropologisk och rentav strukturalistisk. Är Huet – med en modern term – narratolog?

Men låt oss nu ta det försiktigt med terminologiska paralleller. Huet bygger upp en narrativ teori på människans allmänna disposition att berätta, att skapa myter och sagor etc. Ur denna ser han så romanen stiga fram som ett kultiverat uttryck, en civiliserad litteraturform. För de primitiva myterna har han ingen större beundran, bara ett slags vetenskapligt intresse. Men det är en avsevärd prestation för denna tid att kunna lägga denna antropologiska syn på människan som berättare och samtidigt förena den med en så pass konkret känsla för historiska sammanhang inom romanens genre och dess utveckling ur primitiva urformer. Jag tror man med fog kan säga att Huet i sin kombinationsförmåga uppvisar nya aspekter som först på ett senare stadium i litteraturforskningens historia skulle blomstra upp och bli betydelsefulla; det gäller i synnerhet den komparativa argumentationen. Men för de enskilda komponenterna i sitt metodsystem har han kunnat bygga på tidigare strävanden och landvinningar.

Låt oss alltså i stället göra ett försök att teckna den historiska bakgrunden till Huets romanavhandling och först behandla den historiskt-komparativa inriktningen.[2] Som tidigare nämnts, har redan Aristoteles i det han räknar med en utveckling från ett primitivt stadium till samtida former en genrehistorisk syn – låt vara att den är embryonalt uttryckt. En sådan genreuppfattning som räknar med en framväxt från ett ursprung till en utvecklad form är vanlig i 1500- och 1600-talens litteraturkritik och ligger tydligt i botten på Huets framställning. I den italienska senrenässansens estetik är det framför allt Sca-

---

[1] Huet, *Traité* ..., sid. 161.

[2] Någon bra historik över den litterära komparatismen har jag inte funnit till stöd. Robert S. Mayos i texten tidigare omnämnda *Herder and the Beginnings of Comparative Literature* (Chapel Hill 1969) ger för engelskt, franskt och tyskt språkområde en översikt över tendenser som pekar fram mot Herder men ger ingen sammanhängande bild av utvecklingsskeendet, inte heller någon idéhistorisk bakgrundsteckning. Huets romanavhandling observerar den som nämnts endast flyktigt.

liger som står för ett historiskt perspektiv. Första boken i hans *Poetices libri septem* är ägnad åt en litteraturhistorisk översikt. I femte boken, *Criticus,* utför Scaliger en interlitterär komparation – sannolikt den första genomarbetade i litteraturhistorien – då han jämför den grekiska och den romerska litteraturen, t. ex. Homeros och Vergilius. Huet har bevisligen läst Scaliger, mot vilken han dock är kyligt inställd.[3] Av hans avhandling framgår vidare att han studerat andra italienska 1500-talskritiker: Giraldi Cintio och Pigna, mot vilka han oftast polemiserar men som han ibland stöder sig på. Av ett av hans citat ur Giraldis *Discorso intorno al comporre dei romanzi* (1554) framgår att denne i blygsam skala gör internationella genrederivationer av den typ Huet excellerar i.[4] Denna förebild har uppenbarligen i flera avseenden haft betydelse för Huet, och det har sitt särskilda intresse. Giraldi förfäktar nämligen i sin avhandling om *romanzi* (dvs. typ Boiardos och Ariostos renässansepos) den ståndpunkten att Aristoteles' poetik bör följas inom de etablerade genrerna men att de moderna genrerna bör stå oberoende av regler som givits åt andra äldre diktformer.[5] Detta utgör självfallet en grund för Huets liberalitet när det gäller romangenren. Hans väsentliga avvikelse från Giraldi och Pigna i detta avseende är den bestämda avgränsningen av genren som *prosaepik,* en punkt där han klart polemiserar mot sina italienska föregångare.[6]

Det har sitt särskilda intresse att Huet faller tillbaka på Giraldi. Genom sina ståndpunkter kan denne ses som företrädare för modernitetsprincipen i den motsättning mellan »gamla» och »moderna» inom senrenässansens italienska kritik som så tydligt föregriper det mer ryktbara grälet mellan »les Anciens» och »les Modernes» i Frankrike i slutet av 1600-talet. Men också i franskt 1600-tal, där de klassicerande tendenserna kom att på nytt framträda i ett mer avskärmat och ofritt klimat, förebådas detta gräl av en successivt allt mer markerat »modern» hållning inom litteraturkritik och litteraturdebatt. François Ogier, abbé de Marolles, Desmarets de Saint-Sorlin och Saint-Evremond brukar ibland anföras som föregångare till Charles Perrault och hans »modernister».[7] Huet befinner sig i realiteten onekligen på de »moder-

---

[3] Huet har bl. a. skrivit en kortare uppsats om »les deux Scaligers, père & fils», se Huet, *Huetiana, ou Pensées diverses.* Paris 1723, sid. 8–14. Han värderar deras kritiska omdömen mycket lågt.

[4] Huet, *Traité* ... sid. 141. Citatet lyder: »[Romanen] habbia havuta la prima origine & il primo principio de Francesi, da i quali ha forse anco havuto il nome. Da Francesi poi è passata questa maniera di poëteggiare à gli Spagnuoli, & ultimamente è stata accettata da gli Italiani.» Detta är i korthet Huets egen syn på den medeltida romanens spridning, och han stöder sig med triumf på den äldre italienarens utsagor. Av Huets framställning framgår att han ansåg det nödvändigt att förfäkta denna ståndpunkt gentemot en allmän uppfattning om att romanen hade arabiskt-spanskt ursprung.

[5] Om Giraldis teori för romantiskt epos, liksom om Pignas samma år utgivna skrift i samma ämne, se Bernard Weinberg, *A History of Literary Criticism in the Italian Renaissance.* Vol. 1. Chicago 1961, sid. 433–452.

[6] Huet, *Traité* ..., sid. 6f.

[7] Se Bray, a. a., sid. 166ff. Huvudverket om »la querelle» är ännu Hubert Gillot, *La Querelle des Anciens et des Modernes en France* (Nancy 1914; omtryckt Genève 1968), som behandlar den litterära motsättningen alltifrån renässansen fram till Perrault. Se också Antoine Adam, *Histoire de la littérature française au XVIIe siècle.* Tome III. Paris 1946, passim, och Robert Jauss' inledning till faksimiltrycket

nas» linje i många avseenden i sin romanavhandling, som litteraturhistoriskt sett är tidigt ute; Perraults *Parallèle des Anciens et des Modernes* utkom först 1688–97. Vilken särställning hans genrehistoriska och internationellt antropologiska perspektiv intar i samtidens tongivande franska litterära klimat framträder klart om man jämför hans skrift från 1670 med exempelvis Boileaus fyra år senare utgivna *Art poétique,* där perspektivet begränsas till antik och fransk litteratur, eller med Le Bossus i ämnet närstående *Traité du poëme epique* (1675), vars historiskt-komparativa perspektiv är tämligen diminutivt.

Å andra sidan framträder som vi sett Huet i många avseenden som en oklanderlig klassicist, framför allt beträffande regelkrav och smakkänsla. Hans litterära miljö var de föga omstörtande salonger, där han kunde umgås med romanskrivande damer som de Scudéry och de La Fayette. Han var själv en framstående poet – men det var huvudsakligen på latin han skrev! Många år efter det att han skrev sitt förord till *Zayde* skulle han under den stora debatt som utbröt efter Perraults stridsskrift med indignation försvara »les Anciens» gentemot överdrifterna i dennes attacker.[8] Hur skall detta förklaras? En del av svaret har jag tidigare i denna uppsats sökt finna i den omständigheten att Huet skrev om en »oaristotelisk» genre som romanen. En annan och kanske viktigare del av svaret får vi om vi tänker på att Huet inte i första hand var en litteraturbedömare. Han var en av sin samtids lärdaste män med förankring i den humanistiska traditionen från renässansen, och han var i första hand teolog, filosof och naturvetare.

Viktigare än att placera in Huets *Traité* i den allmänna litteraturteorins synsätt tror jag framför allt det är att sätta dess historiska perspektiv i relation till de specifikt litteraturhistoriska strävanden som under 1500- och 1600-talen utvecklas inom en universalhistorisk ram, t. ex. hos Christopher Nylaeus, Francis Bacon, Gerhard Johannes Vossius m. fl. I det följande tänker jag rent generellt visa på de överensstämmelser man kan finna mellan Huets avhandling och exempelvis de principer som föreligger i Mylaeus' *De scribenda universitatis rerum historia libri quinque* (Basel 1551), ett av de äldsta och mest intressanta dokumenten i en litteraturhistoriens historia. Senare blir det tillfälle att återkomma till Vossius och Bacon.

---

av Charles Perrault, *Parallèle des Anciens et des Modernes en ce qui regardent les Arts et les Sciences* (München 1964). Om den långa förhistorien till »la querelle», se också August Buck, Aus der Vorgeschichte der Querelle des Anciens et des Modernes in Mittelalter und Renaissance (*Bibliothèque d'humanisme et renaissance.* Tome XX. 1958, sid. 527–541), och Hans Baron, The *Querelle* of the Ancients and the Moderns as a problem for Renaissance Scholarship (*Journal of the History of Ideas.* Vol. XX 1959, sid. 3–22).

[8] Huet skrev ett brev till Charles Perrault (10.10.1692), sedan denne sänt honom sin *Parallèle* för bedömning; i detta brev kritiserar han skarpt Perraults antikkritik och modernitet (se H. Rigault, *Histoire de la Querelle des Anciens et des Modernes i Œuvres complètes I,* Paris 1859, sid. 230ff.). Kritiken återfinns i volymen *Huetiana,* kap. XII, Défense des Anciens contre les Modernes, sid. 26–42. – Den bild som Werner Krauss och Hans Korkum ger av Huet i sin textantologi *Antike und Moderne in der Literaturdiskussion des 18. Jahrhunderts* (Berlin 1966), som bygger helt på denna kritik, är dock missvisande i sin ensidiga betoning av Huets humanistiska traditionsmedvetande och smakkonservatism och tar inte alls i beaktande de faktorer som jag anför i den fortsatta framställningen.

Man kan beteckna Mylaeus' arbete som en allmänvetenskaplig handbok, som vill gripa om samtliga vetenskapsfält. Tillvaron betraktas som en enhet, som både på naturens och på kulturens område genomgår en likartad utveckling mot ett fulländat tillstånd. Beskrivningen av denna utveckling sker metodiskt i termer som ursprung, framväxt, kulmination, nedgång och försvinnande, och konkret tillämpas teorin på en historieskrivning som i någon mån söker gå utöver det stereotypt kronologiskt successiva som kännetecknar tidens historieuppfattning. Särskild uppmärksamhet riktar Mylaeus på litteraturens historia, »historia litteraturae», som han helt ägnar den femte delen av sitt arbete. Med litteraturhistoria avser han ett mycket vidsträckt kulturområde, närmast motsvarande litteratur-, idé- och lärdomshistoria. Litteraturen ser han springa fram ur orientaliska källor: hebréer, egyptier, perser, etiopier. Från Egypten har grekerna övertagit litteraturen – det gav ju redan antika källor besked om –, och därifrån har den gått vidare till romarna. Mylaeus för också kortfattat på tal primitiv kultur: kelternas druider, germanernas av Tacitus omtalade sånger. Utvecklingsskeendet i det följande bestäms av Mylaeus i två begrepp: »inclinatio literarum», litteraturens nedgång, som började efter kejsar Augustus' tid, och »literarum renovatio» litteraturens förnyelse, som inträffar med vulgärspråksdiktningen under medeltid och tidig renässans. Mylaeus' framställning slutar med renässansens humanism (Erasmus av Rotterdam).[9] Som synes återfinns ett likartat schema i Huets romanavhandling, anpassat efter romanens egen utveckling men i princip med en likartad stomme. Synsättet och schematiseringen präglade i mycket hög grad 1500- och 1600-talens historieuppfattning med dess profant universalistiska anspråk och utgjorde en naturlig grund för en litterär genrehistorik som Huets på samma sätt som Aristoteles' poetik och alla kommentarerna till denna gjorde det för själva genreteorin. Det är knappast sannolikt att Huet känt till Mylaeus' arbete, med schemat, principerna, har han under sina lärda mödor haft rika tillfällen att insupa.

Låt oss nu gå över till en mer direkt och påvisbar bakgrund till Huets historiska och komparativa metoder. Som teolog – eller rättare religionshistoriker – kan Huet sorteras in under en bredare strömning under 1600-talet som kan kallas den komparativa mytologin. Hans bägge huvudverk på detta område är *Demonstratio evangelica* (Paris 1679) och *Questiones Alnetanae de concordia rationis et fidei* (Caen 1690). En undersökning av dessa arbeten finns att tillgå i A. Dupronts *Pierre-Daniel Huet et l'exégèse comparatiste au XVIIe siècle* (1930), vars framställning enbart inriktar sig på de religionshistoriska studierna och inte ens i litteraturförteckningen upptar romanavhandlingen. Den ger emellertid vid handen att Huets religionshistoriska spekulationer är av ett betydande intresse för vår förståelse av hur synen på romanen utformats.

---

[9] Christophorus Mylaeus, *De scribenda universitatis rerum historica libri quinque.* Basel 1551, sid. 244–305. Om Mylaeus' arbete, se Sigmund von Lempicki, *Geschichte der deutschen Literaturwissenschaft bis zum Ende des 18. Jahrhunderts.* Göttingen 1920, sid. 99–106.

Som religionshistorisk forskare hör Huet till stor del till de starkt spekulativa, från en grundidé maniskt arbetande lärdomsgiganter, som är så typiska för 1600-talets humanism – i Sverige associerar man väl närmast till Rudbeck och hans *Atlantica* – och vilkas resultat i dag endast har ett visst kuriositetsintresse. Jag skall inte uppehålla mig länge vid Huets läror utan sammanfatta dem kort. Huet utgår i *Demonstratio evangelica* från två grundföreställningar: dels människans allmänna benägenhet att klä sin världsåskådning i mytiska berättelser, detta i överensstämmelse med synen i romanavhandlingen, dels den hebreiska religionens supremati över alla andra religioner, manifesterad i folkledaren och lagstiftaren Moses. Huets tes är att en Mosesföreställning från det hebreiska ursprunget vandrat ut till de andra religionerna, även de primitiva, och befruktat folkens mytiska fantasi, så att varje religion på sitt sätt speglar Mose-böckernas föreställningar. Med andra ord söker Huet skapa en universell mytologi utifrån en enskild prototyp. På modernt vetenskapligt språk skulle man tala om transformationer av Mosesgestalten i alla religioners mytologiska tänkande. Vad Huets arbete till stora delar upptar är beskrivningar av hur Moses-föreställningen direkt eller indirekt överförts från folk till folk: från hebréerna till egyptierna och vidare till fenicier, perser, indier, kineser, japaner, till greker och romare och till primitiva folk i Amerika och Afrika.[1]

Det är lätt att se att Moses-föreställningen i *Demonstratio evangelica* och romanen i *Traité de l'origine des romans* vandrat i stort sett samma vägar. Men när det gäller romanen, har Huet klokt nog inte räknat med någon slags urroman som en prototyp för hela genren. I stället växer i hans framställning romanen organiskt fram ur folkens mytologiska berättelseflora som en specifik genre med speciella regler. Att metodiken i huvuddrag är densamma i romanavhandlingen som i de senare religionshistoriska arbetena står emellertid klart.

Dupront ägnar i sin undersökning en hel del utrymme åt en beskrivning av Huets metodiska tillvägagångssätt, som han granskar med stort tålamod och stor förståelse och värderar förhållandevis högt. Uppenbart är att det hos religionshistorikern Huet finns en högt utvecklad metod i galenskapen och att denna metod i många avseenden överensstämmer med vad vi tidigare funnit i romanavhandlingen. Inledningsvis kan Dupront konstatera att komparatismen hos Huet »s'érige à la hauteur d'un système: il en a toute la rigidité, toute l'étroitesse, toute la force aussi».[2] Huet lägger ned mycken möda på att verifiera sina äventyrliga hypoteser. Först och främst sker detta genom etymologiska derivationer av den typ som var så vanliga inom 1600-talets humanism, exempelvis hos Rudbeck.[3] I romanavhandlingen spelar dessa en mindre betydande roll. I strävan att teckna förbindelser mellan olika folk och nationer, som är central i Huets metod, har i övrigt den rent geografiska argu-

---

[1] A. Dupront, *Pierre-Daniel Huet et l'exégèse comparatiste au XVIIe siècle.* Paris 1930, sid. 21–42.

[2] Ibid., sid. 16.

[3] Ibid., sid. 68 ff.

mentationen stor betydelse: grannskap, kommunikationer och kommers.[4] Som vi ju tidigare sett, spelar nationers grannskap en viss roll för bevisföringen i romanhistoriken. Trots hypotesens orimlighet har Huet uppenbarligen en förvånansvärt säker känsla för nödvändigheten av verifiering, och eftersom materialet i sig endast är osäkert indicerande i relation till denna hypotes, leder detta till att han i allmänhet skyddar sig bakom »le vraisemblance» och »le probable». Med andra ord, hans komparativa metod går ut på att *sannolikgöra* förbindelser i största möjliga utsträckning: »Arguments d'influences vraisemblables qu'appuient des faits colligés, de-ci de-là, telle va s'affirmer, au début de chaque chapitre, l'explication 'géographique' de Huet.»[5] Dessa ord kan utan vidare appliceras på metoden i romanavhandlingen, även om den synes vara på ett inledande utvecklingsstadium där. Till denna Huets probabilism tänker jag återvända när hans allmänt filosofiska position behandlas.

Uppenbart är emellertid att Huets metod fungerar mycket bättre i den lilla romanavhandlingen än i de stora religionshistoriska verken, därför att han där kan utgå från betydligt rimligare premisser. Som vi sett, är det också tydligt att den klassicerande poetikens imitationsdoktrin kommit honom väl till pass för att utveckla en litterär komparatism, och vi får här en direkt förklaring till varför Huet oftast är mer intresserad av att sannolikgöra imitationen, dvs. då snarast inflytandet, än att genomföra kvalitativa resonemang kring denna. Den komparativa mytologins metod tillämpas på romangenrens material och med imitationsdoktrinen som redskap, och vad vi får är en »littérature comparée» på elementär nivå.

I sin undersökning söker också Dupront teckna en bakgrund till Huets religionshistoriska uppfattning. Rötterna till den religiösa synkretism som så att säga är kärnan i Huets komparativa metod spårar han tillbaka till hellenismen, och från denna kan han dra en linje fram till renässansen.[6] Av särskilt intresse för vår del är att Dupront – dock utan att nämna romanavhandlingen – drar in de senantika romanförfattarna i denna synkretistiska tradition, i synnerhet Achilles Tatius,[7] den kristna biskopen från slutet av 200-talet e. Kr., som också ägnade sina mödor åt romanförfattande och som Huet ju ägnar ett stort intresse, som framgått av den föregående framställningen.

Men av betydligt större intresse är de direkta förebilder från 1600-talet som Huet haft. Det viktigaste namnet är där Samuel Bochart (1599–1663), den reformerte teologen, geografen och orientalisten, som var Huets normandiske landsman och hans äldre mentor och färdkamrat på resan till drottning Kristinas hov. I hans sällskap var Huet i de bästa händer. Bochart rankades som den lärdaste i samtiden av auktoriteter som Vossius och Gassendi. Hans enastående rykte som föranledde Kristinas inbjudan grundades framför allt på det monumentala verket *Geographia sacra* (1646), vars första del,

---

[4] Ibid., sid. 79.
[5] Ibid., sid. 80.
[6] Ibid., sid. 86ff.
[7] Ibid., sid. 90.

Phaleg, utgöres av en »folkgenealogisk» undersökning med utgångspunkt i den bibliska berättelsen om Noa och dennes tre söner. Med ett komparativt tillvägagångssätt, som Huet uppenbarligen lärt sig mycket av, söker Bochart visa att hebréernas Noa-gestalt går igen i andra folks mytologi, exempelvis i myten om Saturnus och dennes tre barn. I Bocharts arbete finns uppenbarligen en mycket betydelsefull källa till Huets komparativa mytologi och metod.[8]

En annan viktig impulsgivare är Gerardus Johannes Vossius (1577–1649), vars verk liksom Bocharts Huet ofta stöder sig på i sina lärda mödor.[9] Vossius är en central gestalt i den europeiska humanismen under den första hälften av 1600-talet, en filolog och polyhistor av tidstypiskt lärdomsgigantiskt mått, vars insatser på historiografins område än i dag kan bedömas som betydande.[1] Det verk Huet kunde dra nytta av för sina religionshistoriska undersökningar var emellertid framför allt *De theologia gentili et physiologia christiana, sive De origine ac progressu idololatriae* (1641), ett verk om hedendom och avgudadyrkan, i vilket Vossius ger en bred översikt över hedniska gudomligheter hos greker och romare, hos de keltiska och germanska folken samt till och med hos de amerikanska indianerna.[2] Hans komparativa metod visar sig i hans strävan att se hedendomen som en enhetlig sammanhängande företeelse samt inte minst i försöket att se förbindelser mellan den hebreiska religionen och den antika mytologin.[3] Det är lätt att se att Huet kunnat hämta metodiska lärdomar från Vossius' arbete, inte bara för de religionshistoriska verken utan också för romanavhandlingen. Säkerligen kan också den mer faktainriktade historiesyn på induktiv grund, som var Vossius' kännemärke, ha haft betydelse för den historieuppfattning som kan spåras i Huets romanhistorik. Av intresse för vår synvinkel är slutligen Vossius' insatser inom poetiken, som för arvet från Scaliger vidare och sannolikt haft ett visst inflytande på fransk-klassicismens senare teoribildning.[4] Med sin historiska inriktning kan Vossius ibland anlägga ett perspektiv av typen *De comoediae origine et progressu* (om komedins ursprung och utveckling),[5] men å andra sidan går detta perspektiv i Scaligers efterföljd inte längre än till en jämförelse mellan grekisk och romersk litteratur, och det kan därför knappast ha haft någon större betydelse för Huets romanhistorik.

Många andra källor till Huets komparativa mytologi kan tänkas. Huets beläsenhet var omåttlig och hans väldiga bokinnehav blev i samtiden och för den närmaste eftervärlden närmast legendariskt. Dupront diskuterar också möjligheten av inflytande från bl. a. den spanske jesuiten de Nieremberg, från

---

[8] Ibid., sid. 95–99.

[9] Ibid., sid. 99–103.

[1] Vossius som historiker, se C. S. M. Rademaker, *Gerardus Joannes Vossius.* Zwolle 1967, sid. 192–196. Jfr SvUB art. Voss 1, bd 31, sid. 746.

[2] Rademaker, a. a., sid. 249.

[3] Dupront, a. a., sid. 103.

[4] Se Rademaker, a. a., sid. 254–260, som i frågan hänvisar till Edith Kern, *The influence of Heinsius and Vossius upon French dramatic theory.* Baltimore 1949.

[5] Gerardi Joannis Vossii *Poeticarum institutionum libri tres.* Amsterdam 1647. Liber II, sid. 113–119.

Hugo Grotius och den engelske teologen Edward Stillingfleet.[6] Men Bochart och Vossius framstår klart som huvudkällorna. För vårt vidkommande är denna bakgrundsteckning betydelsefull, eftersom den visar att Huet redan i sina studier vid unga år[7] kan ha insupit vissa av de metodiska principer som varit vägledande för de religionshistoriska arbetena. Dessa ligger ju kronologiskt sett senare än romanavhandlingen, men principerna bör ha varit aktuella alltsedan slutet av 1640-talet.

När det gäller tendensen till en större metodisk medvetenhet hos Huet, räcker det dock inte, såvitt jag kan bedöma, med att hänvisa till de ovannämnda 1600-talsforskarna, som – möjligen med undantag för Vossius' historiografi – inte hör till progressiviteten inom seklets vetenskapliga tänkande. Det kan te sig förbryllande och motsägelsefullt med en forskartyp som Huets, besatt av en väldig, skall vi kalla det »fix hypotes», på samma gång som av en viss vetenskaplig metodmedvetenhet. Dupront brottas genomgående i sin undersökning med denna besvärande motsägelse och stannar slutligen vid ett uttryck som »ce modernisme naissant»,[8] dvs. en för tiden i vid bemärkelse fattad modernitet i födslovåndor, en metodologisk parallell till utvecklingen inom litteraturen i slutet av 1600-talet. I vetenskapligt hänseende är Huet också verkligen prononcerat »modern» i bemärkelsen oppositionell mot de antika. Hans religionshistoriska undersökningar hade kraften att få Sorbonneprofessorerna indignerade av helt andra skäl än de nuförtiden skulle bli inför likartade metodgrepp, och anklagelsen för kätteri motverkades endast av den respekt verken väckte hos inflytelserika auktoriteter i samtiden, t. ex. Bossuet. Det finns ett klart uttalande av honom i den posthuma samlingsvolymen *Huetiana,* där han kritiserar de antika tänkarna för brist på metod. Kritiken drabbar Platon men i mindre grad Aristoteles, som ju ändå grundlade den vetenskapliga metodlärans huvudpunkter: klassifikation och definition. Men, fortsätter Huet resonemangen, »quoiqu'il soit le premier auteur de la méthode, on peut dire neanmoins que sa méthode manque de méthode, & qu'il est encore bien éloigné de cette exacte & fine précision, où notre siecle a porté les speculations philosophique».[9]

Det är viktigt att i detta sammanhang ha i åtanke att Huet i ungdomen läste verk inte bara av lärda humanister som Bochart och Vossius utan också av för det mänskliga tänkandets och vetenskapens utveckling betydelsefulla filosofer som Descartes, Gassendi och Hobbes. Huets filosofiska gärning är fast sammanlänkad med Descartes' tänkande, även om förtecknen kunde vara positiva eller negativa. Med sina dubbla rötter, dels i den lärda och spekulativa humanisttraditionen från renässansen, dels i det nya vetenskapliga tänkandet, framträder han som en typisk övergångsgestalt, märklig inte på grund av någon helgjutenhet i åskådningen, som kunnat överleva eftervärldens dom, utan på grund av de fascinerande kombinationer, i vilka hans tankegångar

---

[6] Dupront, a. a., sid. 103–110.
[7] Jfr här *Huetiana* ..., sid. 4.
[8] Dupront, a. a., sid. 177.
[9] *Huetiana* ..., sid. 25.

framträder, återspeglande en utpräglad brytningstids oroliga intellektuella liv. Den bild som forskningen hittills gett av Huet är antingen motsägelsefull eller konturlös, och detta kan ses som en följd av den svårgripbara övergångskaraktären i hans tankevärld.

Huet blev som ung efter att ha läst *Principia philosophiae* en brinnande anhängare av Descartes' filosofi. Senare kom han i kontakt med skepticistiska anti-cartesianer, och hans filosofiska ståndpunkt utvecklas alltmer i riktning mot empiricism och epistemologisk skepticism. I den viktigaste stridsskriften mot Descartes' lära, *Censura philosophiae Cartesianae* (1689), står han Gassendis empiriska ståndpunkt nära och riktar kritik mot den cartesianska kunskapsteorins huvudtes, *cogito, ergo sum* utifrån en skepticism med rötter i antikens pyrrhonism (Sextus Empiricus) och i fransk renässans (Montaigne), vilken betvivlar att det med tankens hjälp är möjligt att vinna kunskap om världen.[1] I sitt huvudverk om skepticismen, *Traité philosophique de la foiblesse humaine* (skrivet på 1690-talet men publicerat posthumt först 1723), ifrågasätter han helt möjligheten att med rationalistiska medel nå kunskap om världen och rekommenderar i stället ett probabilistiskt, icke-metafysiskt studium av verkligheten, en experimentell, empirisk vetenskap byggd på induktiva metoder. Hans konsekventa anti-rationalism leder honom dels till denna empiricism, dels till en extrem fideism, som erbjuder den religiösa tron som alternativ utan några som helst rationalistiska förklaringar. Huet har alltså på sätt och vis en betydelse inom kunskapsteorins utveckling omkring 1700 och befinner sig på den linje som leder fram till David Hume. En modern amerikansk filosof och specialist på den skepticistiska traditionen, Richard H. Popkin, kan karakterisera honom på följande sätt: »A major transitional figure, he helped to destroy Cartesianism and to further empirical science.»[2]

Huet hade som filosof en synnerligen ryktbar position i samtiden. Han hade mycket goda förbindelser med Leibnitz, som rankade honom som samtidens lärdaste man, en hederstitel han med andra ord ärvde från sin lärare Samuel Bochart. Det är möjligt att han spelat en roll för utvecklingen av Leibnitz' anticartesianska ståndpunkter.[3] Pierre Bayle hyste stark beundran för Huet, en uppskattning denne dock inte gengäldade. Självaste Spinoza lär i sin nederländska exil ha fruktat en diatrib mot sina metafysiska teser från Huets penna.

[1] En efterföljande anti-cartesiansk stridsskrift, *Nouveaux mémoires pour servir à l'histoire du cartésianisme* (1692), är en blodig och fantasifull drift med Descartes, som berättar om vad som hände den berömde filosofen efter hans blott förmodade död i Stockholm 1651 då han sökte missionera sitt *cogito* bland befolkningen i Lappland!

[2] Artikeln om Huet i *The Encyclopedia of Philosophy*. Vol. 4, s. 68. Se även Popkins uppsatser The Manuscript Papers of Bishop Pierre-Daniel Huet (*Yearbook of the American Philosophical Society 1959*, Philadelphia 1959) och The High Road to Pyrrhonism (*American Philosophical Quaterly* 1965: 1). Se även Richard H. Popkin, *The History of Scepticism from Erasmus to Descartes*. Assen 1960. Såvitt jag kan bedöma saken, är emellertid Popkins framställning av Huets vetenskapliga gärning ensidig på så sätt att han låter barlasten av spekulativ 1600-talshumanism försvinna till förmån för de nya vetenskapliga ansatserna. Huet som skeptiker och empiriker, se också A. Wolf, *A history of science, technology, and philosophy in the eighteenth century*. London 1938, sid. 773.

[3] Se Popkin, a. a. 1959, sid. 452.

Slutligen var Huet parallellt med sina humanistiska studier en mångsidig naturvetenskapsman, aktiv på en lång rad av fält: matematik, geometri, fysik, astronomi, kemi och anatomi. Hans forskning på dessa områden baserade sig i Gassendis empiriska anda på experiment. Med lika stor entusiasm och nyfikenhet riktade han sin tub mot stjärnhimlen för astronomiska observationer som han med sin skalpell dissekerade döda kroppar av människor och djur.[4]

I Huets filosofiska ståndpunkt förtjänar särskilt den skepticistiska bakgrunden att uppmärksammas. Redan i sitt barndomshem torde Huet ha insupit skepticistiska argument; han döptes för övrigt av biskopen Jean-Pierre Camus, författare till en *Essay Sceptique* och den utan jämförelse mest produktive romanförfattaren i Frankrike under 1600-talet,[5] en slump som kan se ut som en tanke. Som ung student kom Huet i Paris i kontakt med de lärda kretsar som brukar kallas »le libertinage érudit», de lärda libertinerna. I detta sällskap, som förenade lärdom med fritänkande, umgicks och diskuterade Huet med exempelvis den empiriskt inriktade Descartes-motståndaren Gassendi, den extreme och beryktade skepticisten François La Mothe Le Vayer, som han skulle efterträda som *précepteur au Dauphin* och som medlem av Franska Akademin, samt slutligen den likaledes skepticistiske Gabriel Naudé, kardinalerna Richelieus och Mazarins och senare drottning Kristinas bibliotekarie, som skulle ta honom under sitt beskydd.[6]

Att skepticismen som filosofisk åskådning haft en viss betydelse för romanavhandlingens utformning, står utan vidare klart. I avsnittet som behandlar den psykologiska narrativa teorin kommer Huet in på problemet med »sant» och »falskt» i romanens värld, ett standardproblem för 1600-talets romanteoretiker. Romanens fiktiva karaktär försvarar Huet med hänvisning till Sextus Empiricus, den senantike skepticisten, vars nyupptäckta skrifter initierade 1500- och 1600-talens skepticistiska rörelse. Denne har gjort en distinktion mellan »att ljuga» och »att säga en lögn». Det senare är att »proposer une fiction pour établir la vérité», medan det första är att »proposer une fiction pour détruire la vérité». Romanens fiktion är alltså för Huet att säga en lögn för att skapa sanningen.[7] Sambandet mellan skepticism och intresse för romangenren, noterbart också hos den ovannämnde Jean-Pierre Camus, är sannolikt en givande aspekt att följa; i detta sammanhang skall den dock inte närmare behandlas.

---

[4] Se Léon Tolmer, *Pierre-Daniel Huet (1630–1721). Humaniste – physicien.* (Bayeux 1949), passim.

[5] Camus' produktivitet som romanförfattare, se Ralph Coplestone Williams, *Bibliography of the Seventeenth Century Novel in France.* London 1964, sid. 21–27, som noterar inte mindre än 59 titlar av Camus, varav flera uppåt 1 000 sidor.

[6] Se Popkin, a. a. 1959, sid. 451. Om »le libertinage érudit», se Popkin, a. a. 1960, sid. 88–111, samt René Pintard, *Le libertinage érudit dans la première moitié du XVIIe siècle.* Paris 1943 (om den unge Huet, se särskilt sid. 380 f.). Den bild Pintard ger av den unge Huet (»galant, spirituel, érudit») har Sven Stolpe övertagit i sitt snabbporträtt av Huet i Kristina-avhandlingen *Från stoicism till mystik. Studier i drottning Kristinas maximer.* Sthlm 1959, sid. 152 f.

[7] Huet, *Traité* ..., sid. 168.

Det är vidare lätt att rent allmänt se att den tendens till mer vetenskaplig argumentation som man finner i Huets romanavhandling hänger samman med hans kunskapsteoretiska ståndpunkter. Hans iver att samla material från olika kulturer för att utifrån detta konstituera en genre är ett exempel på en metod med tyngdpunkten på induktion, liksom redovisningen från Norden-resan på empiriska målsättningar. Den kausalitet hans genetiska komparatism så starkt framhäver speglar något av den mekaniska världsbild han fått i arv från Descartes. Hans probabilism framträder i formuleringar som: »il me paroist qu'il est assez croyable que ..." Dessa markerar både ett vetenskapligt behov av verifikation och en medvetenhet om svårigheten att verifiera vid genetisk komparation.

Beträffande den psykologiska och antropologiska förklaring till människans berättarkonst, som Huet söker lancera (se sid. 17), har redan Walter F. Greiner i sitt tidigare anförda arbete pekat på en tänkbar källa: Francis Bacons *The Advancement of Learning.* Bacon framhåller i avsnittet om poesin i detta verk att vad han benämner »the Feigned History» är ett slags kunskapssurrogat för förnuftet som tillfredsställer människans psyke mer än den sanna historien och därför står i direkt korrespondens med människans psykiska behov samt att den stod högt i kurs »in rude times and barbarous regions, where other learning stood excluded». [8] Greiner svävar dock på målet när det gäller ett direkt inflytande från Bacon och tänker sig ett franskt mellanled. Det förefaller emellertid vara ytterst sannolikt att Huet studerat Bacons skrifter under den tid han stod i kontakt med Gabriel Naudé. Denne rekommenderade nämligen sina adepter läsning inte bara av Sextus Empiricus utan också av moderna auktorer som Montaigne, Charron och Bacon, så exempelvis i sin skrift *Advis pour dresser une bibliothèque.*[9] Bacons berömda avhandling har Huet lätt kunnat läsa i dess utvidgade och latiniserade version, *De augmentis scientiarum,* eller i en fransk översättning av detta verk från 1632. Greiner observerar inte heller att Huet både principiellt och konkret prövar en allegorisk mytexeges av ett slag som Bacon genomför framför allt i *De sapientia veterum* och som söker visa att politiska, moraliska, teologiska och filosofiska problem är kamouflerade i myternas bildspråk.[1] Ramen för denna uppsats tillåter inte en fylligare utredning av det utomordentligt intrikata problemet om Bacon-inflytandet är direkt eller indirekt. Kvar står emellertid att det

---

[8] Greiner, a. a., sid. 126f. För hela avsnittet ur Bacons verk, som jag använder för redogörelsen, se Bacon, *The Works of Francis Bacon,* Vol. III (Faks.). Stuttgart-Bad Cannstatt 1963, sid. 333f. – Ett utomeuropeiskt perspektiv på litteraturen finns f. ö. också hos elisabethanska kritiker som Puttenham (från 1587) och Samuel Daniel (från 1607), se René Wellek, *The Rise of English Literary History.* Chapel Hill 1941, sid. 9f.

[9] Se Popkin, a. a. 1960, sid. 90. Jfr Pintard, a. a. sid. 163. Överhuvudtaget var Bacon ett känt namn i de vetenskapliga kretsarna i Paris där Huet vistades som ung, se Tolmer a. a., sid. 134f.

[1] Jfr Huet, *Traité* ..., sid. 16f. och 162ff. (uttolkning av en myt berättad av Platon) med *The Works of Bacon.* Vol. VI, sid. 695–699, samt de efterföljande analyserna (*De Sapientia Veterum* i den engelska översättningen) och vol. IV, sid. 317.

finns en betydelsefull kärna av vad som kan kallas Bacons narrativa teori i Huets romanavhandling. Vad Huet gjort därtill är en – för övrigt helt i Bacons induktiva anda genomförd – konkretisering av teorin, dels genom exemplifiering från primitiva kulturer, dels genom infogning av den västerländska romanhistoriken i denna övergripande ram för det mänskliga berättandet. Huet ansluter sig alltså på sätt och vis till de allmänna riktlinjer för en litteraturhistoria – eller snarare allmän lärdomshistoria – som Francis Bacon antytt i *De augmentis scientiarum.*[2]

Att det antropologiska exemplifieringsmaterialet till stor del hämtas från Amerikas indiankulturer är inte oväntat med tanke på det starka intresse för Amerika som uppstått efter de stora geografiska upptäckterna omkring 1500 och som är mycket framträdande under 1600-talet. Den amerikanska ursprungsbefolkningen uppmärksammas i lärda avhandlingar som Hugo Grotius' *De origine gentium americanorum* (1643) och, som vi sett tidigare, i Vossius' *De theologia gentili,* vidare naturligtvis i reseskildringar, t. ex. Sagards *Le Grand Voyage au pays des Hurons* (1632), i historieverk, t. ex. Antoine de Calanchas *Histoire de Pérou partie principale des Antipodes au Noveau Monde* (1653) samt inte minst inom romangenrens eget område. Framför allt med Gombervilles *Polexandre* (1629) infördes en amerikansk motiv- och handlingssfär, i synnerhet centrerad kring Peru och inka-indianerna, senare stimulerad också av Garcilaso de la Vegas inka-krönika *Le Commentaire royal ou l'Histoire des Yncas, rois de Peru* (1634, 1658, 1672). Detta verk bör vara den direkta källan till Huets framställning om den peruanska litteraturen. Från kapitlen däri om »les Fables Historiques touchant l'Origine des Yncas» och om »la Poésie des Yncas» har han uppenbarligen hämtat sina uppgifter om inka-indianernas ursprungsmyter och om deras diktare, som benämnes med ett ord motsvarande det franska »trouvère».[3] *Polexandre* gjorde för övrigt starkt intryck bl. a. på La Fontaine, La Calprenède och på de Segrais, som ju Huet ursprungligen skrev sin romanavhandling till.[4] Även Huet själv, som ju särskilt intresserar sig för inka-indianernas mytiska berättelser, greps av denna i sanning romantiska Peru-feber. I hans kvarlåtenskap påträffades manuskriptet till en roman med titeln *Le Faux Ynca,* som han skrivit vid tjugofem års ålder, alltså 1655![5] 1600-talets roman stimulerade i sig överhuvudtaget till ett exotiskt intresse, som också sträckte sig till de asiatiska och afrikanska länderna. Att Huet för in olika asiatiska folks berättarkonst, exempelvis kineser-

---

[2] Se G. M. Miller, *The Historical Point of View in English Literary Criticism from 1570–1770.* Heidelberg 1913, sid. 68ff. Jfr Wellek, a. a., sid. 12f.

[3] Garcilaso de la Vega, *Histoire des Yncas rois de Perou.* T. 1. Amsterdam 1737, sid. 39ff. och 116ff.

[4] 1600-talets Amerika-intresse, se Gilbert Chinard, *L'Amérique et le rêve exotique dans la littérature française au XVIIe et au XVIIIe siècle.* Paris 1913, sid. 59–90 (Amerika i 1600-talets roman), sid. 66ff. (*Polexandre*), sid. 70ff. (Perū-intresset), sid. 78f. (*Polexandres* inflytande).

[5] Förordet till *Huetiana,* sid. xxii. – Romanen utgavs posthumt under titeln *Diane de Castro,* se Tolmer, a. a., sid. 207 och 225, n. 14.

nas och japanernas, i sitt perspektiv, är lättförklarligt mot bakgrund av det stigande intresset under 1600-talet för kulturen i länderna i Fjärran Östern.[6] Av vikt i detta sammanhang är Huets goda kontakter med jesuitorden. Hans intresse för primitiva kulturer på de främmande kontinenterna kan ha stimulerats genom information från jesuitiska missionärer. När det gäller den relativt sett positiva hållningen till de indianska kulturerna, kan man också erinra om att Huet hade läst Montaigne och sålunda kommit i kontakt med dennes för tiden anmärkningsvärt sympatiska hållning till indianerna, som i sin tur hänger samman med hans kulturella värderelativisering utifrån allmänt skepticistiska grunder.[7]

Det fornnordiska materialet har naturligtvis sin särskilda förklaring i Huets Norden-resa 1652. Som tidigare nämnts, har han i Köpenhamn kommit i tillfälle att se Ole Worms samlingar. Det intresse för runinskrifter som han dokumenterar i sin romanavhandling, beror som han uttryckligen säger på att han direkt sett runstenar i Danmark men sannolikt också på kännedom om Ole Worms grundläggande arbeten om danska runinskrifter: *RUNER seu Danica literatura antiquissima* (1636, 2 uppl. 1652) och *Danicorum monumentorum libri sex* (1646). Huet omnämner Snorres *Edda.* I Worms samlingar har han säkerligen kunnat beskåda den betydelsefulla handskrift av Snorres arbete, som Worm år 1628 förvärvade från islänningen Arngrimur Jónsson och som går under namnet *Codex Wormianus.* Vidare talar han om Sämunds *Edda* (»celle [Edda] de Semond»). Detta är särskilt intressant därför att det visar att Huet kände till den benämning som biskop Brynjólfur Sveinsson satte på den år 1643 funna handskriften *Codex Regius,* varvid han tillskrev den halvt legendariske Sämund den vise författarskapet till den samling fornisländska dikter, som inleds med *Voluspa* och numera går under namnet *Den äldre Eddan.* Benämningen *Sämunds Edda* var bekant i Danmark vid tiden för Huets besök, fastän Brynjólfur Sveinsson inte förrän 1662 översände *Codex Regius* till Köpenhamn. En annan handskrift av *Den äldre Eddan* sändes nämligen av den isländske biskopen till Stephan Hansen Stephanius, och i korrespondensen mellan Worm och Stephanius från 1646 omnämnes denna handskrift som »Eddam Saemundi».[8] Föreställningen om en sorts ur-edda, som legat till

[6] Det växande intresset för Fjärran Östern under 1600-talet, se Pierre Martino, *L'Orient dans la littérature française au XVIIe et XVIIIe siècles.* Paris 1906, i s. sid. 27–46, och Virgile Pinot, *La Chine et la formation de l'esprit philosophique en France (1640–1740).* Paris 1932, passim.

[7] Se Gilbert Chinard, *L'exotisme américain dans la littérature française au 16:e siècle.* Paris 1911, kap. om Montaigne, och Popkin, a. a. 1960, kap. om Montaigne. En rent allmän introduktion till det exotiska intresset under senare hälften av 1600-talet är första kapitlet i Paul Hazards *La crise de la conscience européenne 1680–1715.* Paris (1934) 1961.

[8] Se *Ole Worm's correspondence with Icelanders,* ed. by Jakob Benediktsson (Bibliotheca Arnamagnaeana. Vol. VII) Köpenhamn 1948, sid. 363. Ett brev från Worm till Stephanius av den 7.12.1646 börjar; »Eddam Saemundi accepisse te avdio (– – –).» (Jag hör att du har mottagit Sämunds Edda), och Stephanius svarar den 27.12.1646: »Eddam Saemundi Sigfusonii accepisse me verissimum est.» (Det är i högsta grad sant att jag har mottagit Sämund Sigfussons Edda.) Första gången Brynjólfur Sveinssons benämning föreligger i tryck torde vara redan 1645 i Stephanus Johannis Stephanius, *Notæ Uberiores in Historiam Danicam Saxonis Grammatici.* Sorœ 1645, sid. 93.

grund för såväl Sämunds som Snorres *Edda* och för Saxos danska historia säger sig Huet ha fått från danska sagesmän (»Les Danois disent ...»).[9]

Men också vid det svenska hovet måste Huet ha kommit i kontakt med det alltmer växande intresset för den fornnordiska litteraturen och den därav igångsatta jakten på isländska handskrifter. Sommaren 1652, då Huet befann sig i Stockholm, anlände exempelvis leveransen av den av Kristina inköpta Stephanianska bok- och handskriftssamlingen.[1] Med den internationellt inriktade, flitigt ambulerande humanisteliten med dess utomordentligt goda kontakter med Sverige och Danmark vid denna tid spreds för övrigt mycket snabbt ryktet om de viktiga handskriftsfynden, och man började på kontinenten intressera sig för förvärv av de nya dyrgriparna. Som exempel kan nämnas att kardinal Mazarin bedrev en aktiv kulturpolitik beträffande fornnordiska antikviteter och via sin bibliotekarie Gabriel Naudé stod i kontakt med Ole Worm. Denne skickade någon gång i slutet av 1640-talet en latinsk översättning i avskrift av Snorres *Edda* till Naudé, som väckte stor uppmärksamhet i lärda kretsar i Paris.[2] Med Naudé hade, som vi ju sett, Huet goda kontakter under sina tidiga Parisår, och också genom honom kan han ha fått uppgifter rörande den fornnordiska litteraturen; många trådar kan knytas till denne kunglige bibliotekarie. Slutligen bör nämnas den mer vidsträckta internationella uppmärksamhet som Peder Hansen Resenius' utgåva av den latinska översättningen av Snorres *Edda* år 1665 väckte; det är året innan Huet enligt egen uppgift börjar skriva sin romanavhandling.

Som man kan se av denna bakgrundsteckning, bygger Huet på tidens vetenskapliga grund och kan knappast sägas vara nyskapande. Det är i kombinationerna och i den praktiska tillämpningen av sina metodiska principer på ett litteraturhistoriskt material som han gör en insats värd vår uppmärksamhet. Han förenar en på klassicerande grunder byggd romanteori med en med induktiv och genetiskt-komparativ metod konkret genomförd romanhistorik. Han placerar in romangenren i en generell psykologisk teori för det mänskliga berättandet. Han exemplifierar denna allmänna narrativa disposition från skilda utomeuropeiska kulturer. Han introducerar fornnordisk epik i ett huvudsakligen klassicistiskt synfält; det är sannolikt första gången det görs ett försök på kontinenten att inkorporera eddadiktningen i den västerländska litteraturhistoriens domäner. I många avseenden pekar Huets ansatser, som tidigare nämnts, fram mot en litteraturhistorisk syn som först ett gott stycke in på 1700-talet skulle börja framtona.

---

[9] Jfr Stephanius, a.a., sid. 16–15(!), där Sveinsson i ett till Stephanius ställt brev, uppenbarligen skrivet före fyndet av *Codex Regius,* supplerar en *Edda* av Sämund den vise, som han tänker sig vara av väldiga dimensioner. Möjligen är det sådana föreställningar om en annan äldre Edda som levt kvar även efter fyndet av *Codex Regius* och som kommit till Huets öron.

[1] Se Vilhelm Gödel, *Fornnorsk-isländsk litteratur i Sverige I.* Sthlm 1897, sid. 94. Jfr brev från Dureel till Isaac Vossius av den 11.6.1652 (i *VHAAH* 1901, sid. 82).

[2] Se Gödel, a.a., sid. 78f. Jfr H. D. Schepelern, *Museum Wormianum. Dets Forudsætninger og Tilblivelse.* Odense 1971, sid. 191.

Men har då Huets romanavhandling haft en direkt betydelse för utvecklingen? Självfallet har ett verk som spreds i så många upplagor och översättningar utövat ett visst inflytande. Walter F. Greiner har i sitt tidigare anförda arbete pekat på dess betydelse för engelsk romanteori och romankonst under 1700-talet. Men det är givet att Huets inflytande därvidlag är avsevärt reducerat, eftersom hans romanavhandling huvudsakligen omfattar den amorösa romanen från hellenismen och framåt och inte den mer utvecklingsbara romantraditionen från spansk pikareskroman och Cervantes till verk under franskt 1600-tal som Charles Sorels *L'Extravagant Berger ou l'Anti-Roman* (1633), Paul Scarrons *Roman Comique* (1651–57) och Furetières *Roman bourgeois* (1666), ett kontragenrens ironiska och mer realistiska alternativ som blev avgörande för romangenrens fortsatta liv. Men vad som i detta sammanhang intresserar mest är om Huets nyvinningar beträffande metod och forskningsfält, sådana de här preciserats, har spelat en aktiv roll för litteraturforskningens vidare utveckling. Det är en utomordentligt komplicerad fråga att besvara, och jag skall här bara peka på några i tiden närliggande fall som är av ett visst intresse och som kan fungera som referenspunkter.

Det närmast liggande jämförelseexemplet är Saint-Evremond (1610–1703), vars betydelse för utvecklingen av en litterär komparatism är väl känd. Men Saint-Evremonds insatser, som framför allt framträder i uppsatser skrivna i den politiska exilen i London på 1670-talet, ligger inte på det genetisktkomparativa och genrehistoriska område, där Huet arbetar, utan på breda allmänna jämförelser mellan olika nationallitteraturer. Hans betydelse består i synnerhet i hans förknippning av litteratur och samhälle. Skillnaden mellan den franska och den spanska komedin beror enligt hans uppfattning på skillnader i de sociala vanorna.[3] Till denna väsentliga tanke, som först långt senare skulle vidareutvecklas av Herder och madame de Staël, finns endast blygsamma och skäligen ointressanta ansatser i Huets avhandling (jfr s. 14). Någon förbindelse mellan Saint-Evremond och Huet torde inte heller ha funnits. Ungefär parallellt har de arbetat på ett primärt stadium inom olika områden av den litterära komparatismen.

En referenspunkt av större intresse är emellertid Fontenelle (1657–1757), Perraults medkämpe på de modernas sida i det stora grälet, ett av de viktigaste namnen i den västerländska utvecklingstankens historia, en föregångare på religionshistoriens och antropologins område och en utomordentligt intressant litteraturteoretiker och litteraturhistoriker. Det finns en viss indikation på att Fontenelle läst Huets romanavhandling. Det är i *Digression sur les Anciens et les Modernes* från 1688, hans främsta bidrag till den berömda debatten. När han där spelar ut den moderna litteraturen mot den antika, heter det om romangenren: »Je ne crois pas que *Théagène et Chariclée, Clitophon et Leucippe,* soient jamais comparés à *Cyrus,* à l'*Astrée,* à *Zaïde,* à *la Princesse de Cléves.*»[4] Detta visar två saker. Dels kände Fontenelle till de

[3] Se Mayo, a. a. sid. 21 ff., 139, 142.

[4] Fontenelle, *Œuvres.* Paris 1752, T. IV, sid. 197.

La Fayettes *Zayde* och därmed också Huets inledande romanavhandling. Dels intar han samma ståndpunkt till den moderna romanen som Huet, som ju deklarerar att d'Urfés *l'Astrée* var »incomparable» inom romangenren.

Med Fontenelle framträder en förhållandevis modern litteraturforskare, vilket kommer till synes både i språk och i metod. Hans första intressanta arbete för vårt vidkommande är *De l'origine des fables,* som tidigare placerats in mycket tidigt i hans författarskap – i slutet av 1670-talet – men som på Jean Dagens säkrare dateringsgrunder numera brukar förläggas till 1690-talet.[5] Arbetet publicerades först 1724 och anses höra till de mest betydelsefulla för den fontenelleska utvecklingstankens utformning.[6] Genom att behandla myterna ur synvinkeln »origine» fortsätter Fontenelle direkt i Huets anda. I viktiga avseenden anknyter han också till den mytsyn och den komparativa metodik som Huet har. Liksom för Huet, stiger för Fontenelle myterna direkt fram ur djupet av den mänskliga naturen.[7] Äldre tiders okunnighet skapade en värld av lögner och bilder för att uttrycka sin syn på världen och dess ursprung, för att tillfredsställa sitt kunskapsbehov. Ur denna elementära mytbildning utvecklas sedan högre former av kultur, i Huets fall romanen, eftersom han betonar myten som berättelse, i Fontenelles fall religionen och senare den moderna vetenskapen, eftersom han betonar myten som kunskapsform, men också med hänvisning till den antika utvecklingen poesin och konsten. På samma sätt som Huet genomför Fontenelle ett brett komparativt svep över äldre och primitiva kulturer: den grekiska mytologin, den arabiska berättelseflorans fantastik, kinesisk och indiansk, särskilt peruansk, mytologi. Inledningsvis exemplifierar han primitiva kulturers barbari med »les Cafres, les Lappons, ou les Iroquois», och senare gör han djärva jämförelser mellan grekisk och indiansk resp. kinesisk mytologi: »Je montrerois peut-être bien, s'il le falloit, une conformité étonnante entre les Fables des Amériquains, & celles des Grecs», »On trouve aussi chés les anciens Chinois, la méthode qu'avoient les anciens Grecs, d'inventer des Histoires pour rendre

---

[5] Se Jean Dagen, Pour une histoire de la pensée de Fontenelle (*Revue de l'histoire littéraire de la France,* oct.–déc. 1966, sid. 619–641).

[6] Sina synpunkter i *De l'origine des fables* vidareutvecklar Fontenelle i den senare skrivna essän *Sur l'histoire.*

[7] Såvitt jag kunnat se, har forskningen nästan helt bortsett från överensstämmelserna mellan Huets och Fontenelles mytsyn (jfr dock not 2). Detta beror uppenbarligen på att man ensidigt jämfört med Huets religionshistoriska verk utan att beakta den lilla romanavhandlingen, där mytsynen har en annorlunda utformning. A. Pizzorusso framhåller i sin *Il ventaglio e il compasso. Fontenelle e le sue teorie letterarie.* Neapel 1964, att Fontenelle ser myternas ursprung i människans okunnighet och hennes naturliga böjelse för det underbara och detta i opposition mot den av Huet stödda tesen att ursprunget vore att se i orientalernas livliga fantasi (sid. 201 f.). Detta kan äga tillämplighet på Huets olycksaliga Moses-spekulation i de religionshistoriska verken men ingalunda på hans mytuppfattning i romanavhandlingen, där han ju, som jag nämnt, betraktar »l'inclination aux fables» som gemensam för alla människor och som något ur deras natur framspringande. Likaså framhåller han att okunnigheten föder lögner och benägenhet för mytiska berättelser. Orientalerna kommer här in först på vägen från myt till civiliserade berättelseformer som romaner. Sannolikt är att Pizzorusso aldrig läst Huets romanavhandling. Jfr för övrigt min fortsatta framställning, där det framgår att också Fontenelle ser Orienten som källa till den klassiska mytologin.

raison des choses naturelles.»[8] På samma sätt hade Huet jämfört den grekiska och den fornnordiska mytologin (se s. 16). Även Fontenelle drar in den fornnordiska mytologin i sin framställning; om »les anciennes Histoires du Septentrion» säger han: »Ce ne sont que Géans & Magiciens.»[9] Beträffande de gamla nordbornas epik betonar Huet att den handlar om »les beaux faits de leurs anciens Geants» (se s. 16). Nära Huets framställning står också Fontenelles uppfattning att myterna spritts från Orienten till det antika Grekland: »Par example, les Phéniciens & les Egyptiens étant des Peuples plus anciens que les Grecs, leurs Fables passerent chés les Grecs, & grossirent dans ce passage, & même leurs Histoires les plus vraies y devinrent des Fables.»[1] Fontenelle står alltså i viss tacksamhetsskuld till 1600-talets komparativa mytologitradition: Vossius, Bochart, Huet. Men skillnaden är ganska påtaglig. Fontenelle är i metodisk och allmänt intellektuell skärpa den klart överlägsne och bygger upp sitt system på cartesiansk grund med så mycket bättre stringens än Huet. Hans missvisningar i fakticiteten är relativt sett mycket få. I synnerhet hans förmåga till relativisering mellan olika tider och olika kulturer visar vilka framsteg han kunnat göra i riktning mot en mer modern historisk metodik. Hans historieuppfattning är präglad av övertygelsen att utvecklingen sker genom successiva framsteg. Men Huet finns som en kärna i Fontenelles framställning, inte minst i den fruktbara kopplingen mellan primitiv mytberättelse och kultiverad litteraturform, och det är fullt tänkbart att Huets romanavhandling spelat en viss roll för Fontenelles mytstudie.[2]

Med den 1742 publicerade *Histoire du theatre françois jusqu'à M. Corneille,* följd av en biografi över Corneille, skrev Fontenelle även ett rent genrehistoriskt arbete, om än nationellt avgränsat. Det är ett utpräglat litteraturhistoriskt arbete, källkritiskt såväl som kritiskt värderande, med en relativiserande utvecklingssyn. Särskilt märkligt är detta verk i sin nyanserade och förståelsefulla behandling av medeltidens teater, som föregriper romantikens omvärdering av medeltiden. Länge åtnjöt det anseende för att vara den första historiska framställningen av en litterär genre.[3] Men detta måste ha berott på

---

[8] Fontenelle, *Œuvres.* Tome III. Paris 1752. *De l'origine des fables,* sid. 270–296. Citaten, sid. 271, 288 och 289. Myt – poesi – konst, sid. 291.

[9] Ibid., sid. 287.

[1] Ibid., sid. 293.

[2] J. R. Carré har i sitt numera tämligen föråldrade standardverk om Fontenelle, *La philosophie de Fontenelle ou Le sourire de la raison* (Paris 1932) pekat på möjligheten av ett sammanhang Bochart – Huet – Fontenelle beträffande de grekiska myternas orientaliska ursprung trots att den senare skulle ha haft en roat överlägsen inställning till den äldre 1600-talsforskningen (sid. 424). Carré nämner också en passant Huets romanavhandling i sin långa bakgrundsteckning till *De l'origine des fables* (sid. 166), som behandlar den komparativa mytologin och intresset för primitiva folks kulturer, dock utan att peka på de många fundamentala likheter mellan Huet och Fontenelle som jag här dragit fram. Bakgrundsteckningen betonar flera av de faktorer som jag drar fram beträffande Huet, men den missar egendomligt nog möjligheten av Huets romanavhandling som ett mellanled. Carrés framställning lider rent generellt av svagheten att inte kunna sannolikgöra de yttre kanalerna för influensen och deformeras av den missvisande dateringen av *De l'origine des fables.*

[3] Se Werner Krauss' inledning till volymen *Fontenelle und die Aufklärung.* München 1969, sid. 65. Krauss varken belägger eller dementerar uppgiften i sin framställning!

att Huets romanavhandling fallit i glömska. Fontenelles teaterhistoria är mer modern och välbalanserad i sin framställning, Huets sjuttio år äldre romanhistorik betonar å andra sidan bättre de historiska sambanden och förtjänar hedersbeteckningen bättre trots sina övriga brister.

En annan väsentlig referenspunkt kan vi finna i England: John Dryden. I sin kritiska verksamhet framträder Dryden som en mångsidig och väl beläst litterär komparatist, som Calvin S. Brown visat i en nyligen publicerad uppsats.[4] Dryden framstår huvudsakligen som en företrädare för vad som här kallats för kvalitativ komparatism, som när han i *Essay of Dramatic Poesy* jämför den engelska och den franska dramatiken. Men han är också, som Calvin S. Brown framhåller, komparatist när han jämför poesi och konst i *Parallell of Poetry and Painting* – vi skulle kunna kalla detta för *interartiell komparation* –, samt i sina genrehistoriska försök, där han framträder med en utpräglad helhetssyn på litteraturen, ett starkt intresse för litterära källor och en viss föreställning om litterär utveckling.

Det första av dessa försök är den ovannämnda *Essay of Dramatic Poesy* från 1668, egendomligt nog enligt Drydens egen uppgift skriven 1666,[5] dvs. samma år som Huet enligt egen uppgift skrev sin romanavhandling. Essän är författad i form av ett samtal mellan fyra personer som företräder skilda uppfattningar, och i relation till Huets *Traité* framstår de genrehistoriska och genetiskt-komparativa aspekterna som obetydliga och klart underordnade essäns kvalitativt och deskriptivt komparativa huvudsyfte: att ställa fransk och engelsk dramatik mot varandra. Av betydligt större intresse är den först 1693 skrivna *A Discourse concerning the original and progress of satire.* I denna framträder Dryden som en utpräglad genrehistoriker med – som titeln utvisar – utgångspunkt i den »origo-progressus»-syn som vi sett vara karakteristisk för historieuppfattningen i äldre litteraturforskning. Men han har en viss utvecklingssyn, trots att satiren som genre naturligtvis inte inbjöd till några excesser i framstegstro; i själva verket anser Dryden att »the Ancients» alltid är »our best masters»,[6] och hans avhandling inskränker sig i stort till den romerska satiren. Hans utvecklingssyn består huvudsakligen i att han liksom Huet söker skapa en sammanhängande bild av den satiriska genrens utveckling mot allt större raffinemang. Hans historiskt-komparativa medvetenhet framträder tydligt i en sammanlänkande formulering av detta slag: »Having thus brought down the history of satire from its original to the times of Horace, and shewn the several changes of it, I should here discover some of

---

[4] Calvin S. Brown, John Dryden as Comparatist (*Comparative Literary Studies* nr 2 1973). För synpunkten att Dryden var komparatist hänvisar Brown till Robert D. Hume, *Dryden's Criticism* (Ithaca 1970) och Arthur C. Kirch i introduktionen till hans *Literary Criticism of John Dryden* (Lincoln 1966) samt René Wellek som i *The Rise of English Literary History* (Chapel Hill 1941) accentuerar Drydens roll som för tiden avancerad litteraturhistoriker utan att dock betona det komparativa draget.

[5] Se kommentaren till John Dryden, *Of Dramatic Poesy, and other critical essays,* ed. by George Watson. London 1962. Vol. I, sid. 10.

[6] Dryden, a. a. vol. II, sid. 144.

those graces which Horace added to it [– – –].»[7] På samma sätt som Huet kan han ibland implicit ifrågasätta ett samband mellan två verk för att explicit besvara frågan jakande: »[– – –] the iambics of Archilochus against Lyccambes, which Horace undoubtedly imitated in some of his Odes and Epodes [– – –]».[8] På ett mycket konkret sätt framställer Dryden satirens utveckling som en komplicerad kedja av länkar och förgreningar:

> So that the ancient satire of the Romans was in extemporary reproaches; the next was farce, which was brought from Tuscany; to that succeeded the plays of Andronicus, from the Old Comedy of the Grecians; and out of all these sprang two several branches of new Roman satire, like different scions from the same root which I shall prove with as much brevity as the subject will allow.[9]

Drydens viktigaste yttre kriterium på litterärt samband är språkkunskap: »[– – –] 'tis univerally granted that Ennius, though an Italian was excellently learned in the Greek language.»[1] Detta gäller också, som vi sett, Huet. På en lång rad punkter kan vi alltså finna överensstämmelser mellan deras komparativa metodik.

Det är knappast sannolikt att Dryden i sin satiravhandling metodiskt sett direkt bygger på Huets romanavhandling, även om han rimligen bör ha känt till den första engelska översättningen, som kom redan 1672. Av visst intresse är emellertid att konstatera att Dryden i ett annat sammanhang kan påvisas vara direkt påverkad av den litterära miljö där Huet vistades. Det gäller förordet till den engelska översättningen av *Aeneiden* från 1697, där Dryden direkt bygger på det förord Segrais skrev till sin franska översättning av *Aeneiden.*[2] Segrais är samme man som Huet skrev sin romanavhandling till och som står som föregiven författare till *Zayde.* Drydens förord till *Aeneiden* är emellertid metodiskt sett och som ett försök till en eposets genrehistoria av avsevärt mindre värde än satiravhandlingen, och det finns därför ingen större anledning att spekulera över ett indirekt Huet-inflytande via Segrais.

Nej, av betydligt större intresse är det att konstatera att Dryden och Huet har en i många avseenden gemensam idébakgrund. Liksom Huet skolades Dryden i en intellektuell miljö som var starkt präglad av det nya vetenskapliga tänkandet under 1600-talet, och liksom Huet har han en viss förankring i skepticismen som kunskapsteoretisk ståndpunkt. Drydens skepticism har ofta av litteraturhistorikerna setts som en väsentlig del av hans tankevärld, och man har grundat sig på hans ord om att han var »naturally inclin'd to Skepticism in Philosophy».[3] Men som Phillip Harth visat, har Drydens skepticism

---

[7] Ibid., sid. 113.
[8] Ibid., sid. 104.
[9] Ibid., sid. 109f.
[1] Ibid., sid. 111.
[2] Se ibid., introduktion och kommentar, Vol. I, s. XV; Vol. II, sid. 223. Jfr Vol. II, sid. 71.
[3] Se exempelvis Louis I. Bredvold, *The intellectual milieu of John Dryden. Studies in some aspects of seventeenth-century thought.* The University of Michigan Press (1934) 1956, passim. Drydencitatet, sid. 71, hämtat från förordet till *Religio Laici* (1682), se *The Poems of Dryden,* ed. James Kinsley. Oxford 1958 I, sid. 302.

knappast någon starkare anknytning till den antika pyrrhonismen utan står i direkt relation till den grundläggande skepsis och vilja till ifrågasättande inom det nya vetenskapliga tänkandet som kännetecknade ambitionerna inom *The Royal Society* (t. ex. hos Boyle och Glanville), där Dryden själv var medlem, och som framför allt hämtade stöd från Francis Bacon.[4] Som vi sett, löper från Huet en rottråd ned också till antik skepticism, förutom till de nya tänkarna. De metodiska landvinningarna inom det vetenskapliga tänkandet har dock uppenbarligen i viss mån satt samma spår i Drydens litterära kritik som de gjort i Huets romanavhandling: induktiv metod, genetisk-komparativa grepp i historieskrivningen, rent allmänt en större metodisk medvetenhet.

Ytterligare en intressant referenspunkt kan vi finna inom engelskt 1600-tal, nämligen i William Temple, den ryktbare diplomaten och statsmannen, som spelade en betydelsefull roll inom stormaktspolitiken på 1660- och 1670-talen, bl. a. för den svenska utrikespolitikens vidkommande. Vid sidan om sin diplomatiska verksamhet skrev Temple, som ägde en mycket god klassisk bildning, essäer, bl. a. i litterära frågor. De essäer som har det största intresset för vår del är *An Essay upon the Ancient and Modern Learning* och *Of Poetry,* bägge publicerade 1690. *An Essay* är skriven i slutet av 1680-talet i direkt anslutning till det stora grälets utbrott i Frankrike; Temple omnämner Fontenelles *Entretiens sur la Pluralité des Mondes* (1686; eng. övers. 1688) i essäns inledning och polemiserar direkt mot denne i dess fortsättning. Mellan Temples essäer och Huets avhandling finns några principiella paralleller, men något inflytande från Huet är högst osannolikt. *An Essay* är vad vi skulle kalla en lärdomshistorisk skiss av imponerande räckvidd, dvs. den följer den inriktning som Francis Bacon väl närmast avsåg när han framkastade sitt förslag om en »Literary History». All världens kulturer finns med i Temples perspektiv: asiatiska, afrikanska, amerikanska och fornnordiska. Västerlandets lärdom, dvs. de gamla grekernas bildning, kan ursprungligen härledas från egyptier och fenicier. Från grekerna följer så författaren den mänskliga kunskapens väg till sin egen samtid. I likhet med Huet står Temple på »de gamles» sida, men till skillnad mot denne gör han det också när det gäller kunskap och vetenskap.

Of Poetry är en rent litteraturhistorisk motsvarighet till *An Essay,* med en klart uttalad historisk målsättning: »But instead of critic, or rules concerning poetry, I shall rather turn my thoughts to the history of it, and observe the antiquity, the uses, the changes, the decays, that have attended this great empire of wit.»[5] Temple intresserar sig inte minst för de ursprungliga källorna till den civiliserade litteraturen och överhuvudtaget för primitiva kulturers litteratur. Sålunda uppmärksammas antikens orientaliska arv och skilda utomeuropeiska litteraturer, från Kina till Peru. Av det största intresset för

---

[4] Phillip Hart, *Contexts of Dryden's Thought.* Chicago and London 1968, kap. I, sid. 1–31.

[5] William Temple, *The works.* London 1757. Vol. III, sid. 406.

vår del är den betydelse Temple tillmäter den fornnordiska litteraturen efter den stora deklinationen i och med romarrikets fall; som ett exempel på vilken vikt Temple tillmäter den kan nämnas att han vill härleda ordet »rim» från »runa».

Det är i detta avseende den mest påtagliga likheten med Huet finns, och det är intressant att se att likheten också gäller åtminstone en av källorna: Ole Worm. Det fornnordiska materialet i *Of Poetry* – och i den ungefär samtidiga och nära samhöriga essän *Of Heroic Poetry* – har Temple hämtat från Ole Worms tidigare nämnda verk om de danska runorna. Men han har också känt till Resenius' latinska utgåva av Snorres *Edda* från 1665, och muntliga uppgifter om »götiska» ting har han kunnat inhämta i det diplomatiska umgänget med Bengt Gabrielsson Oxenstierna.[6]

Ett gemensamt drag i Huets och Temples bakgrund är anknytningen till Montaigne och den skepticistiska traditionen efter Montaigne. Denna har otvivelaktigt haft stor betydelse för Temples kulturella värderelativisering och starka känsla för den nationella kultursamhörigheten, som ger hans litterära historieskrivning en mer differentierad karaktär. Som kulturell tidstyp har Temple flera drag gemensamma med Huet: bildad libertin med anknytning till modern filosofi och vetenskap, diktare i mindre skala med sporadiska insatser på litteraturhistoriens område.[7] Temples insats har rankats högt av skilda bedömare. G. M. Miller karakteriserar honom som »a prophet of the coming romanticism».[8] René Wellek skriver i sin *The Rise of English Literary History:*

> In Temple, then, we find the germs of many of the most influential future conceptions underlying literary history, and we see the broadening of the literary horizon which could not but accompany the breakdown of the old purely humanistic traditions. Temple is a child of his age in remaining half-heartedly tied to the older tradition. He even, ironically enough, became the champion of classical antiquity in the much discussed and overrated controversy between the Ancients and Moderns. [– – –] [9]

Som framgått av den tidigare framställningen, kan detsamma i princip sägas om Huet.

Men det tveklöst mest intressanta jämförelseexemplet finner vi i Tyskland. Det är Daniel Georg Morhof, författare till *Unterricht von Der teutschen Sprache und Poesie, deren Uhrsprung, Fortgang und Lehrsätzen* (Kiel 1682), ett arbete som otvivelaktigt kan göra anspråk på att vara den första moderna all-

---

[6] Se Temples egna hänvisningar, a. a. III, sid. 354, 357 och 359. Jfr Clara Marburg, *Sir William Temple. A Seventeenth Century »libertin».* New Haven 1932, sid. 64 f., och Ethel Seaton, *Literary Relations of England and Scandinavia in the Seventeenth Century.* Oxford 1935, sid. 132 ff.

[7] Om Temple, se bl. a. Clara Marburgs i not 6 omnämnda bok; vidare Homer E. Woodbridge, *Sir William Temple. The Man and his Work.* New York 1940, samt Pierre Marambaud, *Sir William Temple, sa vie, son œuvre.* Paris 1969.

[8] G. M. Miller, a. a. sid. 90.

[9] Wellek, a. a. sid. 43.

männa litteraturhistorien, samt till det gigantiska, encyklopediskt upplagda verket *Polyhistor literarius, philosophicus et practicus* (1688). I jämförelse med Morhofs 780 (dock ganska glesa) sidor digra verk med dess väldiga svep över olika nationallitteraturer och litteraturformer och dess än i dag imponerande kunskapsförråd framstår Huets romanavhandling som ett mycket blygsamt försök till litterär historieskrivning. Morhof inleder den litteraturhistoriska delen av sitt arbete med en allmän översikt över den folkspråkliga litteraturens framväxt och utveckling; den antika diktningen behandlas endast sporadiskt som en allmän bakgrund i hans verk, som ju skrevs innan klassicismen på allvar nådde Tyskland och som kan betecknas som typiskt för 1600-talets nationella kulturmedvetande, signifikativt också i att detta framträder inom en universalistisk, internationell ram. Efter denna översikt gör Morhof nämligen genomgångar av den franska, den italienska, den spanska, den engelska och den nederländska poesin (ett begrepp som naturligtvis fattas i mycket vid bemärkelse). I det tredelade huvudavsnittet om den tyska poesin har han stoppat in ett avsnitt om den nordiska diktningen, som har det största intresse för vår del. Som källor för sin framställning om den nordiska litteraturen har även Morhof använt Ole Worm och Resenius' latinska Snorre-edition. Men hans källor är huvudsakligen svenska. Han har nyligen tillgodogjort sig Rudbecks *Atlantica,* vilket kommit att prägla hela hans arbete. I den språkliga delen föresätter han sig att i opposition mot Rudbeck visa att det är det tyska, inte det svenska språket, som är urspråket. Också beträffande litteraturen vill Morhof ifrågasätta Rudbecks svenska perspektiv till förmån för det tyska, vilket inte hindrar honom för att använda *Atlantican* som källa. Rudbeckinflytandet hos Morhof går så långt att han gärna identifierar svenskt och fornnordiskt. Vidare har Johannes Schefferus *Suecia Literata* varit Morhofs källa, liksom arbeten av Johannes Messenius, Olof Verelius m. fl. Intressant är att Morhof sträcker ut det fornnordiska kapitlet i antropologisk riktning till att gälla också finsk folkdiktning – bl. a. citeras en finsk »Bären-lied» – och lappländsk folkdiktning (vartill Schefferus' *Lapponia* varit källa). Avsnittet avslutas lustigt nog med några rader om inka-indianernas poesi och ett citat från en inka-dikt, hämtad ur Garcilaso de la Vegas krönika och försedd med dess latinska översättning. Företeelsen kan samtidigt sägas vara tidstypisk för den antropologiska, komparativa litteraturforskningen vid 1600-talets slut, där fornnordiskt och inka-indianskt är de främsta drivkrafterna för att vidga det mondiala medvetandet.

Trots sina blygsammare dimensioner har emellertid Huets romanavhandling haft en direkt betydelse för Morhofs arbete. I fortsättningen gör Morhof en översikt av skilda litterära företeelser, t. ex. genrer som hjältedikter, oden, skådespel och epigram. I kapitlet om hjältedikten finns ett parti om romanen, till vilket Huets *Traité* uttryckligen gett material. Det heter:

Huetus hat eine gelehrte *Dissertation* von ihrem/der Romanen/Ursprung in Frantzösischer Sprache geschrieben. Dieser bringt ihrer Erfindung auff die Morgenländer/Aegyptier/Syrer/Araber/Perser/von welchen sie auff die Griechen und Römer gekom-

men/bey denen man unterschiedliche solche Poetische Schrifften hat. Dass bey den alten Nordländern/der gleichen Getichte gewesen/geben die Fabeln an den Tag/die man in der *Edda* noch vorfindet.[1]

Visserligen spelar Morhof i fortsättningen ut Huets ståndpunkt mot Rudbecks svenskcentrerade uppfattning, men också i det följande stöder han sig på Huets framställning när det gäller den franska romanens prioritet före den italienska och den spanska och dess kulmination med d'Urfé, de Scudéry och de La Fayette. Också i ett tidigare sammanhang anför Morhof Huets åsikt att spanjorerna lärt sig romankonsten av fransmännen.[2] I ett senare, posthumt utgivet verk, *Dissertatio de historia eiusque scriptoribus* (1750), ägnar Morhof ett helt kapitel åt romanens ursprung och utveckling, i vilket han mycket detaljerat följer Huets framställning.[3]

Principiellt sett har detta direkta inflytande intressanta konsekvenser. På få andra ställen är Morhofs internationella komparatism så välutvecklad som i avsnittet om romanen. Det är fullt tänkbart att Huet metodiskt sett haft en viss betydelse för sin tyske kollega när det gäller en mer konkret komparativ inriktning. Överlag gäller det att Huets metod i det lilla formatet är mer välutvecklad än Morhofs, den betonar koherens och kausalitet bättre och arbetar i intimt samspel med den klassiska litteraturteorin. Morhof är polyhistor, en gigantisk faktasamlare, en historiker för vilken historien är kunskap om enskildheter. Däremot har han mindre gott grepp om sammanhangen, hans arbete är på grund av det olyckliga Rudbeck-inflytandet fullt av missuppfattningar och missvisningar i långt högre grad än Huets, och hans litteraturteoretiska syn är underutvecklad. Hans insats kan visserligen betecknas som banbrytande, men den bygger på en svag metodisk och teoretisk grundval. Medan Huet med ena foten står i det nya tänkandets medvetenhet, förefaller Morhof helt och hållet vara en produkt av 1600-talets historiska målsättningar.

Denna bedömning har som sagt en viss principiell betydelse. Morhofs verk framstår – och det med rätta – som ett föregångsverk, och man brukar ibland framhålla att det pekar fram mot Herder och hans komparativa litteraturforskningsinriktning, framför allt beträffande intresset för den fornnordiska och den utomeuropeiska poesin, den provencalska poesins betydelse, romanens framväxt och utveckling.[4] Samtliga dessa aspekter finns redan hos Huet. Herder har känt till Morhofs *Unterricht,* och även om inga goda indicier finns,

---

[1] Daniel Georg Morhof, *Unterricht von der Teutschen Sprache und Poesie, deren Uhrsprung, Fortgang und Lehrsätzen.* Kiel 1682, sid. 691 f.

[2] Ibid., sid. 214 f. – Det kan tilläggas att också i *Polyhistor* nämner Morhof Huets romanavhandling (*Polyhistor literarius, philosophicus et practicus.* Lübeck 1714, Tomus I, sid. 1072.

[3] Jag stödjer mig här på Sigmund von Lempicki, a. a., sid. 162 ff., där beroendet av Huet klart konstateras. Lempicki drar dock inte konsekvenserna av detta inflytande.

[4] Morhof som föregångare till Herder, se von Lempicki, a. a., sid. 167 ff., Marie Kern, *Daniel Georg Morhof. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Literaturschreibung im 17. Jahrhundert.* Leipzig 1928, passim, och Robert S. Mayo, a. a., sid. 73 f., 142 och 143 f. Dessa författare noterar Huets punktinflytande beträffande Frankrike som romanens moderna källhemvist men inte att Huet föregår Morhof i just de avseenden, där Morhof anses föregå Herder (jfr Mayo a. a., sid. 70 och 74).

talar sannolikheten för att Morhof spelat en roll för utvecklingen av Herders komparativa litteratursyn.[5] På detta sätt kan vi potentiellt placera in Huets romanavhandling på en linje som direkt leder fram till Herder, den komparativa litteraturforskningens fader.

Som vi sett, utkristalliserar sig en liten grupp forskare vid 1600-talets slut, som med sin vidgade komparativt-historiska och kulturantropologiska litteratursyn förebådar väsentliga strävanden inom 1700- och 1800-talens litteraturforskning: Huet, Saint-Evremond, Fontenelle, Dryden, Temple, Morhof; ytterligare namn kan med säkerhet nämnas. Det är skäl att inte glömma bort Huets namn i detta sammanhang. Kronologiskt sett är han tidigt ute, och som ingen av de andra har han en gedigen kunskapsteoretisk bakgrund. Hans genetiska komparatism, hans probabilistiska reflektioner kring en så svårfångad företeelse som litterärt beroende, hans försök att placera in romanen i en generell teori för berättandet och överhuvudtaget hans fakticitetsinriktade forskningssträvanden – allt detta bör ge honom en liten men välförtjänt plats i litteraturforskningens annaler.

---

[5] Herders kännedom om Morhof, se von Lempicki, a. a., sid. 171. Jfr Mayo a. a., sid. 67.